

MINTAUTAS ČIURINSKAS

Petro Skargos Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimas (1610) ir tuometė lietuviškoji hagiografinė tradicija

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariama, kaip Skargos hagiografo talentas, metodai, naudoti šaltiniai atsiskleidžia Šv. Kazimiero gyvenime, kuriuo kartu su kitais hagiografiniais tekstais buvo papildytas septintasis (Krokuva, 1610) *Šventųjų gyvenimų* leidimas. Rašydamas apie šventąjį karalaitį Skarga turėjo remtis visai kitais šaltiniais apie palyginti neseniai šventuoju oficialiai pripažintą karalaitį Kazimierą negu rengdamas Visuotinės Bažnyčios šventųjų gyvenimų rinkinio pirmąjį leidimą (Vilnius, 1579). Aptariamam atveju Skargos hagiografiniai ir kiti šaltiniai iš esmės yra žinomi. Straipsnyje dėmesys kreipiamas į kai kuriuos turinio akcentus, besiskiriančius nuo egzistavusios lietuviškosios šv. Kazimiero hagiografijos tradicijos, siekiama atskleisti tų skirtumų priežastis.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Petras Skarga, biografija (literatūrinė forma); lietuvių literatūra (lenkų) – XVI amžius; lietuvių literatūra (lenkų) – XVII amžius; šv. Kazimieras; hagiografija; šventųjų gyvenimai.

Sunku dar kartą neatkreipti dėmesio į gražų sutapimą: 1579 m. jėzuitas Petras Skarga pradėjo eiti pirmojo Vilniaus akademijos rektoriaus pareigas, o tais pačiais metais Vilniuje išspausdinami jo *Šventųjų gyvenimai*¹. Šį veikalą jis taip

¹ [Piotr Skarga], *Zywoty Świętych Stáręgo i nowego zakonu. Na każdy dzień przez cały rok, wybrane z poważnych pisarzow y doktorów kościelnych, których imiona wyzszej są położone. Do których przydane są niektore duchowne Obroki y nauki przeciw kacerstwom dzisieyszym, tam gdzie się żywot ktorego Doktora stárożytnego położył. Ktemu kazania krótkie na ty święta,*

pat čia, Vilniuje, rašė nuo 1577 m. Minima net ir tikslesnė parašymo vieta – Vilniaus jėzuitų akademijai priklausiusios Lukiškės², kur, matyt, buvo sudarytos sąlygos darbui. Kaip minėjo savo laiškuose, darė tai jėzuitų provincijolo pavedimu³. Tais pačiais metais jis davė ir galutinius įžadus Jėzaus Draugijoje⁴. O intensyvi publicistinė jo veikla religinės polemikos srityje prasidėjo taip pat nedaug anksčiau – 1576 m.⁵

*które pewny dzień w miesiącu maju, przez Księdza Piotrá Skargę Societatis Jesu przebrane, uczynione y w ięzyk polski przelożone, W Wilnie: z drukarni Jo. Książęcy miłości Pa. Mikołaja Chryzstofa Radziwiłłá, Márszałka W. Kxię. Lit. etc. Roku 1579. (Toliau: Piotr Skarga, *Żywoty Świętych*, 1579. Daugumai išlikusių šio leidimo egzempliorių trūksta titulinio lapo. Kadangi naudotasi vienu iš tokių *editio princeps* egzempliorių (LMAVB sign. L-16/2-3), veikalo pavadinimas perteikiamas pagal: Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1930, t. 28, p. 161. (Toliau – Estr. t. 28.) Publikacija internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/45546,0174.html>). Pirmasis leidimas yra prieinamas internete (<http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=11933&from=FBC>) tačiau ir čia pateikiamame egzemplioriuje trūksta titulinio lapo, yra tik pirmosios dalies titulinis lapas tokiu pavadinimu: *Zywotow Świętych stárego i nowego zakonu z pismá świętego y z poważnych pisarzow y Doktorów kościelnych wybranych Część Pierwsza. [...] Do ktorych zywotow przydane są niektóre Duchowne Obroki y nauki przeciw kacerstwom dzisieyszym tam gdzie się żywot ktorego Doktorá stárożytnego tráfił. Przez Księdzá Piotrá Skargę SOCIETATIS IESV przebrane, uczynione y na ięzyk Polski przelożone. Z Drukárni y nákladem Oświeconego Páná Páná Mikołáá Chryzstofa Rádziwiłłá Książęcia na Olyce y Nieśwież i Hrabie ná Szydłowcu y Mirze. Wielkiego Księstwa Litewskiego nawyższego Márszałká etc. Roku P. 1579.**

- ² Vilniaus jėzuitų kolegijai Radvilų padovanota valda, kurioje buvo įkurta jėzuitų poilsiavietė. Ji buvo dabartiniame Vingio parke. Vadinta Radvilų, Kolegijos ar Jėzuitų Lukiškėmis. Žr. Vytautas Jogėla, Elmantas Meilus, Virgilijus Pugačiauskas, *Lukiškės: nuo priemiesčio iki centro (XV a.–XX a. pradžia)*, Vilnius: Dienmedžio leidykla, 2008, p. 25–45.

Faktas, kad ten kūrė Skarga, nors skelbtas, yra tarsi nežinomas. O jis minimas trumpame Skargos pašlovinime (elogijuje) – pagiriamajoje biografijėlėje: „Vitas Sanctorum Lukiszcis scripsit eo tempore, quo concionatorem egit.“ Žr. „Breve elogium P. Petri Scargae“, in: *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566-1610*, podług autografów wydał i objaśnił ks. Jan Sygański T. J., Kraków: Nakładem wydawnictw Towarzystwa Jezusowego, 1912, p. 293. Tiesa, kadangi nepateikta jokių duomenų apie šį šaltinį, jo patikimumą dar reikėtų tikrinti.

- ³ Apie tai rašo 1577.IV.8 laiške Jėzaus Draugijos generaliniam vyresniajam. O tų pačių metų spalio 8 d. rašo, kad yra visas įsitraukęs į šventųjų gyvenimų rašymą ir jie jau rengiami leidybai, dalį jų siunčiąs kardinolui Stanislovui Hozijui. (*Nunc sum totus in interpretandis Vitis Sanctorum, quae iam eduntur, quarum partem quandam mitto Illmo D. Cardinali Varmiensi*). Žr. *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566-1610*, p. 87, 99.
- ⁴ Žr. šiame tome publikuojamą Ludwiko Grzebieńio straipsnį „Chronologia pobytu i działalności Piotra Skargi SJ w Wilnie“. Taip pat: Janusz Tazbir, „Skarga Piotr“, *Polski słownik biograficzny*, Warszawa–Kraków: Instytut historii im. Tadeusza Manteuffla, 1997, t. XXXVIII, p. 36.
- ⁵ Plg. Hanna Dziechcińska, *Biografistyka staropolska w latach 1476–1627: Kierunki i odmiany*, (*Studia staropolskie*, t. 32), Wrocław [ir kt.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, 1971, p. 127.

Gyvendamas Vilniuje hagiografas turėjo susipažinti ir su čia gyvavusia vilnietiška Kazimiero Jogailaičio jaunesniojo, laikyto palaimintuoju ir vienu iš dangiškųjų valstybės globėjų, taip pat jo kapo Vilniaus katedroje gerbimo tradicija. Visai natūraliai galėtume manyti, kad apmąstymai apie tai, kokiais aktualiais savo laikų šventaisiais derėtų papildyti *Šventųjų gyvenimų* pirmąjį leidimą, Skargai galėjo kilti dar tebegyvenant ir veikiant pirmojo leidimo vietoje, per tą pirmąjį (ilgąjį) jo gyvenimo vilnietišką laikotarpį. Tačiau „Šv. Kazimiero gyvenimo“ atveju tai lieka tik prielaidos, kurioms pagrįsti trūksta konkrečių faktų. Žinoma vienintelė konkreti faktinė aplinkybė šio teiginio neparemtų (gal net jam prieštarautų): 1600 m. liudydamas Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos skyrimo procese, Skarga nepamini konkrečiai jokių šventųjų relikvijų, esančių Vilniaus katedroje (kurioje ne kartą pamokslavo) – nė šv. Kazimiero kūno, kurį mini dauguma liudijusių lietuvių didikų⁶. Nors žinome, kad vietinis kultas, kartu su poreikiu pasirūpinti jo aiškiu ir oficialiu įteisinimu Romoje, egzistavo dar prieš tą įteisinimą pasiekiant – nuo pat karalaičio mirties iki 1602 m. pasibaigusio kanonizacijos proceso. Jis egzistavo „savarankiškai“, t. y. nepriklausomai nuo karališkosios Jogailaičių dinastijos ar vėlesnių besigiminiavusių valdovų, ypač Vazų, švento atminimo princo Kazimiero gerbimui skirto dėmesio didesnio ar menkesnio intensyvumo.

Aptariamasis *Šv. Kazimiero gyvenimas* Skargos buvo parašytas ir publikuotas gerokai vėliau, šešeriems metams jau prabėgus po garsiųjų 1604 m. kanonizacinių iškilnių Vilniuje. Tai buvo padaryta septintajame, 1610 m. Krokuvos, leidime. Sąlygos tuomet jau buvo pasikeitusios ir Skarga jau seniai ėjo karaliaus pamokslininko pareigas (kurių atsisakė paskutiniais gyvenimo metais), su karališkuoju dvaru ar vykdydamas įvairius pavedimus daugiausia laiko leido tėvynėje, o jo gyvenimas artėjo prie pabaigos (mirė 1612 m.).

Taigi viena iš naujų per tuos daugiau nei 30 metų nuo pirmojo leidimo atsiradusių aplinkybių ir buvo Bažnyčioje oficialiai popiežiaus leistas⁷ šv. Kazimiero kultas. Po šio sprendimo, užbaigusio kanonizacijos procesą, kultas vis labiau plito visuomenėje, užėmė svarbią vietą, kartu praturtino Bažnyčios

⁶ *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2003, p. 216. Už šį pastebėjimą ir duomenis dėkoju dr. Liudui Jovaišai.

⁷ Tai padaryta 1602 m. lapkričio 7 d. popiežiaus Klemenso VIII breve *Quae ad sanctorum*. Žr. publikaciją su vertimu: *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri*, p. 218–223.

liturginę praktiką; vis gausėjo naujam šventajam skirtos raštijos, kultūros ir meno apraiškų.

Šv. Kazimiero biografiją, esančią tarp minėtojo 1610 m. leidimo naujųjų, pridėtinių *gyvenimų*, yra įdomu atskirai paanalizuoti dėl to, kad šaltiniai, kuriais rėmėsi ar galėjo remtis Skarga, kaip aptarsime toliau, yra gana aiškūs ir žinomi. Tarp jų, suprantama, nėra Aloyzo Lipomano nei Lauryno Sauerio (Surijaus) veikalų ar kitų hagiografinių šaltinių, kuriuose dar nebuvo ir nė negalėjo būti užsiminta apie prinčą Kazimierą ir kurie daugiausia pasitarnavo Skargai anksčiau, iki 1579 m., kuriant savojo rinkinio pirmą variantą⁸.

Dėl minėtų aplinkybių galime tikėtis, kad *Šv. Kazimiero gyvenime* dar kitaip, galbūt net ryškiau, atsiskleidžia Skargos talentas, originalumas ir metodai, kartu iliustruojantys potridentinės hagiografijos bei bendrame jos sraute įžvelgiamos ryškios srovės – jėzuitiškosios hagiografijos – tradiciją. Tą pagrįsti padės galimybė Skargos kūrinių palyginti su tuomet jau egzistavusia šventojo hagiografija.

Kalbėdami apie egzistavusius hagiografinius šv. Kazimiero gyvenimo šaltinius, galime juos išvardyti:

1. Pirmoji, popiežiaus Zacharijo Fererio 1520 m. Vilniuje lotynų kalba parašyta ir 1521 m. Krokuvoje išspausdinta biografija: *Vita beati Casimiri confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi*⁹.

⁸ Skargos hagiografiniai šaltiniai ir metodai ne kartą buvo analizuoti. Vienas naujesnių tyrimų: Andrea Ceccherelli, *Od Suriusa do Skargi. Studium porównawcze o „Żywotach świętych”*, Izabelin: Świat Literacki, 2003. Autorius atkreipia dėmesį į „Priedų“, kuriems priklauso ir šv. Kazimiero gyvenimas, specifiką, metodinius skirtumus, palyginti su visu likusiu veikalu, ir visai kitus naudotus šaltinius (*Ibid.*, p. 76). Taip pat žr. Jano Okońio straipsnį „Ks. Piotr Skarga jako promotor kultu św. Kazimierza“ šiame tome ir jame nurodytą literatūrą. Dar žr. Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, in: *Šventieji vyrai, šventosios moterys: Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, sudarė Mindaugas Paknys, Vilnius: Aidai, 2005, p. 110–111, 139–140 (arba šio leidinio pagrindu parengtą publikaciją šiame tome).

⁹ [Zacharias Ferreri,] *Vita Beati Casimiri Confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi* a Reuerendissimo patre d[omi]no Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardien[si] in Polonia[m] et Lituania[m] legato apostolico ex fide dignorum testium depositionibus scripta. [Cracoviae(?), 1521]. [Vairiose bibliotekose išlikę ne mažiau kaip 10 jo egz. Naudotasi VUB (sign. II 2228) ir Czartoryskių bibliotekos Krokuvoje egzemplioriais (sign. Cim 1545 I). Knygos fotografuotinę publikaciją su vertimu žr. *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, sudarė, vertė, įvadą parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004, p. 46–87.

2. 1602 m. kanonizacijos reikalu lotyniškai rašytas ir 1604 m. Vilniuje galutinai parengtas bei išleistas Vilniaus kanauninko Grigaliaus Svencickio šv. Kazimiero gyvenimas: *Gloriosissimi Confessoris Diui Casimiri vita*¹⁰.

3. Aukščiau minėto Svencickio veikalo vertimas į lenkų kalbą *Zywot Przechwalebneho Wyznawce Świętego Kazimierza Krolewica Polskiego y Xiążęcia Litewskiego*¹¹. Mato Krizostomo Volodkevičiaus (Volotkevičiaus) parengta knyga išėjo Vilniuje 1606 m. ir iki šiol apie ją buvo žinoma tik iš bibliografinių, visų pirma Estreicherio¹², veikalų. *Nota bene* – ši knyga yra vienintelė paties Skargos paminima ir rekomenduojama kaip platesnis skaitinys apie šventąjį, ypač – norintiems daugiau pasiskaityti apie paties Skargos neaprašinėjamus stebuklus.

Taip pat reikia pastebėti, kad platesne literatūrine prasme šv. Kazimiero vaizdavimo hagiografinė tradicija atsispindėjo ir kitų žanrų literatūrinuose, visų pirma proginiuose bei poetiniuose, kūriniuose, pasirodžiusiose iki 1610 m. (didelę jų dalis publikuota LDK, Vilniuje, arba jie parašyti lietuvių autorių), ir mene¹³, bet tiesiogiai šias įtakas Skargos veikale apčiuopti būtų

¹⁰ Šis veikalas išėjo kaip didelės apimties kompleksinio proginio spaudinio *Šv. Kazimiero teatras* dalis. Viso veikalo bendras pavadinimas: *Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula, et illustris pompa in solemni eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae Metropoli, V. Id. Maij, Anno D[omi]ni M. DC. IV. instituta graphice proponuntur*. In memoria aeterna erit iustus. Psal: CXI. Editum ibidem, eodem anno, operis Typographicis Academiae Societatis Iesu. (Lietuviškas vertimas: *Šv. Kazimiero teatras, kuriama aprašoma jo giminė, gyvenimas, stebuklai ir garsioji eisena, surengta iškilmingai švenčiant atnaujintą jo kanonizaciją Vilniuje, Lietuvos sostinėje, 1604 m. gegužės 10 d. „Minimas teisuolio vardas per amžius“ (Ps 111). Išleista ten pat, tais pačiais metais, Jėzaus Draugijos Akademijos spaustuvėje.)*

Šv. Kazimiero gyvenimas, kuriuo šis leidinys prasideda, neturi atskiro savo titulinio puslapio. Tačiau, minint atskirai, jį tinka įvardyti pavadinimu *Gloriosissimi Confessoris Diui Casimiri vita* (*Šlovingojo išpažinėjo šventojo Kazimiero gyvenimas*), pakeitus antraštės kilminko linksnį vardininku (originale po emblemio eilėraščio ir įvadinio autoriaus žodžio skaitytojui tekstas pradedamas antrašte: *Gloriosissimi Confessoris Diui Casimiri vitae Pars I.*)

¹¹ *Zywot przechwalebneho Wyznawce Świętego Kazimierza Krolewica Polskiego y Xiążęcia Litewskiego* z Łacińskiego na Polski język Przez Mátteuśá Chrysostoma Wołotkiewiczá przełożony. Przydane ktemu Modlitwy nabożne y Hymny do S. Kázimierzá. W Wilnie Roku 1606. (Aprašyta pagal: Jan Okoń, „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie” o św. Kazimierzu Jagiellończyku (na tropach druku i egzemplarza)”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, t. XI (2013), p. 56. Interneto prieiga: <http://sbps.up.krakow.pl/article/view/1359/pdf>. Žiūrėta 2014 01 01.)

¹² Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1939, t. 33, p. 288. (Estreicherio nenurodyta nei viena šios knygos saugojimo vieta.)

¹³ Nors gausiau literatūros, skirtos šv. Kazimierui, randasi jau po 1610 m., bet galima paminėti, kad didžiųjų kanonizacinių iškilmių proga, be minėto veikalo *Theatrum S. Casimiri*,

sunku ir tokių interpretacijų čia nesiimsime. Egzistavo ir istorikų veikaluose randamos žinios, kuriomis Skarga, kaip pažymi ir pavadinime, naudojosi.

Kokie nors žinomi paties Skargos rašyti laišškai¹⁴ ar kiti šaltiniai tyrėjams iki šiol, atrodo, tiesiogiai nieko nėra atskleidę apie konkrečias aplinkybes, kaip kilo ir evoliucionavo Skargos sumanymas papildyti savąjį šventųjų rinkinį mūsų aptariamam *Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimu*. Apie galimas priežastis sprendžiame ir svarstome tik remdamiesi turima kontekstine informacija, pačiais spaudiniais, šventųjų gyvenimų tekstais, taip pat išanginiais paties Skargos pratarmių tekstais.

Priedų skyrius buvo jau pirmajame *Šventųjų gyvenimų* leidime, net su atskira pratarme¹⁵. Prieduose, daugiausia remiantis Saueriu (Surijumi), tuomet buvo pateikta istorinio pobūdžio informacija apie naujųjų laikų kankinius, pirmiausia jėzuitus, žuvusius Anglijoje, Prancūzijoje, žinios apie Jėzaus Draugijos istoriją – žodžiu, tai, kas Skargai atrodė labai aktualu, bet toli gražu netiko pagrindiniam tekstui, sutvarkytam pagal liturginį visuotinai gerbiamų Bažnyčios šventųjų kalendorių. Antrajame leidime „Priedas“ dar gana nedaug papildytas ir pakeistas. Nauji priedai buvo parengti jau trečiajam leidimui (1592–1593 m.). Šitoks *Šventųjų gyvenimų* pildymas baigėsi aptariamuoju septintu, paskutiniu Skargos rengtu, jam gyvam esant išėjusiu ir jo dar regėtu

kuriame tarp kitų tekstų buvo gausu ir poezijos, tais pačiais 1604 m. Vilniuje dar išeina Jono Kraikovskio poema *Epos de S. Casimiro Jagellonide Poloniae ac Lituaniae principe et patrono*, o Braunsberge – ten tuo metu teologiją studijavusio lietuvio Mykolo Šimkevičiaus poema *Triumphalia seu enarratio Triumphi S. Casimiro [...] Vilnae a Catholicis Lituaniae Ordinibus [...] agitati*. 1607 m. Krokuvoje Jonas Grochowski perleidžia iš lotynų kalbos išverstą šv. Kazimiero mėgtą himną *Omni die dic Mariae*, kurį, nesiedamas su šv. Kazimieru, buvo išleidęs dar 1598 m. (!). 1610 m., kuriais pasirodė ir aptariamasis septintas Skargos *Šventųjų gyvenimų* leidimas, Vilniuje išleidžiamas ir šv. Kazimierui skirtas Jeronimo Bildziukevičiaus emblematis veikalas *Divi Tutelariorum Patrii Casimiri Insigne Virtutum Hieroglyphicis Emblematum figuris adumbratum*. Skarga tikriausiai matė šv. Kazimiero atvaizdą 1606 m. Krokuvos mišiolio tituliniam puslapyje, vaizduojamą greta kitų šventųjų Lenkijos globėjų, ar Petro Overradto sukurtą Šv. Kazimiero hagiografinį atvaizdą (1605–1606) – vieną iš vario raižinių, vaizduojančių pagrindinius šventojo gyvenimo įvykius, stebuklus, paskelbtą Kelne, raižinių cikle *Lenkijos šventųjų atvaizdai ir stebuklai (Icones et miracula sanctorum Poloniae)*.

Plačiau žr. Sigita Maslauskaitė, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2010, p. 86–92, 157–160, 274–278. Ten pat prieduose (p. 251–272) publikuoti ir minėtų Šimkevičiaus bei Bildziukevičiaus kūrinių vertimai į lietuvių kalbą.

¹⁴ Plg. *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566–1610*.

¹⁵ Piotr Skarga, *Zywoły Świętych*, 1579, p. 1121–1135. Publikacija internete: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=11944&from=FBC>.

leidimu. Karalaitį Kazimierą aprašytą randame tik šiame 1610 m. leidime – nekanonizuotų jėzuitų, dažniausiai kankinių, kurių kultą savo populiariu veikalu Skarga neabejotinai siekė įamžinti ir plėsti, bei kai kurių kitų palaimintųjų draugijoje. Be šv. Kazimiero gyvenimo, šį paskutinį savo prižiūrėtą *Šventųjų gyvenimų* leidimą Skarga papildė dar trimis biografijomis: tuomet dar nebeatifikuotų jėzuitų Pranciškaus Bordžos ir Stanislovo Kostkos bei XV a. Krokuvos profesoriaus Jono Kantiečio. *Šv. Kazimiero gyvenimas* yra tarp Stanislovo Kostkos ir Jono Kantiečio¹⁶.

Šių biografijų įtraukimas į leidimą, kuriam buvo sukurtas ir *Šv. Kazimiero gyvenimas*, ir jų kaimynystė nedaug tepaaiškina, galvojant apie mums rūpimo teksto atsiradimą. Akivaizdžiai Skarga toliau rodo dėmesį šventumu pagarsėjusiems savosios Jėzaus Draugijos nariams (P. Bordžai, S. Kostkai), galbūt šis paskutinis papildymas išsiskiria parodytu dėmesiu Tėvynės šventiesiems (Kazimierui, Jonui Kantiečiui ir tam pačiam Stanislovui Kostkai). Tačiau bandydami palyginti pastaruosius tris gyvenimus galime išvelgti nebent natūralių panašumų. Kadangi Bordžos – aukštakilmio, net, kaip pabrėžia Skarga, karališkos kilmės šventojo – hagiografinė biografija pagal jo statusą artima šventojo valdovo gyvenimo tipui, tai ten randame ir vieną kitą iš svarbiųjų Kazimiero gyvenimo prasminių akcentų, atitinkančių hagiografijos bendrąją vietą, nusakomą formule *nobilis genere, sed nobilior sanctitate*, ir *contemptus mundi* motyvų – „stebėtinai dalykas yra savanoriškai nusižeminti būnant aukštakilmės giminės, o pasaulietinę laimę paniekinti“, sakoma pačioje

¹⁶ [Piotr Skarga], *Zywoty Świątych Stárego i nowego zákonu, ná kázdy dzień przez cały rok: wybrane z poważnych Pisárzow y Doktorów Kościelnych, ktorych imioná niżej są położone. Do ktorych przydáne są niektore duchowne Obroki y náuki przeciw kácerstwom dzisieyszym, tám gdzie się żywot ktorego Doktorá stárożytnego położyl. K temu kázania krótkie na ty świętá, które pewny dzień w Mieśiącu májq. Przez X. Piotra Skargę Societatis Jesv przebráne, uczynione y w ięzyk Polski przełożone, y teraz znowu od niego po śiodmy raz do druku podane przeyrzáne, y z Roznemi dzieymi Kościelnymi Baroniusza porownane, z przydatkiem niektorych żywotow na końcu. [...]* W Krakowie: w Drukárni Andrzejá Piotrkowczyká Typogrąphá J. K. M., Roku Panskiego 1610, p. 1158–1162. (Toliau cituojant: Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*.) Pabraukta straipsnio autoriaus, o šio leidimo pavadinimas perteikiamas pagal: Estr., t. 28, p. 161–164. (Publikacija internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/45546,0177.html>.) Plačiau žr. čia publikuojamą Jano Okońio straipsnį, p. 246.

Kaip pakito *Priedų* skyriaus turinys, lyginant 1579 ir 1610 m. leidimus, kokiais šaltiniais remiantis buvo parašyti naujieji gyvenimo aprašymai, žr. Andrea Ceccherelli sudarytą lentelę: Idem, *op. cit.*, p. 283–286.

biografijos pradžioje. Sutampa ir dėmesys maldingam bei giliam išsilavinimui jaunystėje, doram, teisingumui ir kuklumui išsiskiriančiam elgesiui karalius dvare, rastume ir kitų bendrumų.

Šioje vietoje negalime nepastebėti, kad šventųjų valdovų biografijos, jų gyvenimų bei aukštos moralės pavyzdžiai ir galimybė juos pateikti kaip sektingus savo laikų valdantiejiems buvo svarbūs jėzuitų raštijoje. Tai atitiko bendrą jėzuitų visuomeninio veikimo būdą, greta žemųjų sluoksnių skiriant ypatingą dėmesį aukščiausiam lygyje visuomenės gyvenimą lemiantiems galingiesiems, monarchams. Jau rašydamas šv. Kazimiero gyvenimą Skarga, be kitų dalykų, turėjo galvoje ir augančią karališkosios šeimos, kurią globojo ir kaip dvasios vadovas, ir kaip oficialus karaliaus pamokslininkas, atžalą, tuo metu 15 metus ėjusį paauglį Vladislovą, būsimą sosto paveldėtoją. O kitas Lietuvos jėzuitas biografas Simonas Ugniewskis prieš Vladislovui tampant visateisiu Lenkijos ir Lietuvos valdovu parašo ir jam skiria bendravardžio *Šv. Vladislavo, Vengrijos karaliaus, vadinto pamaldžiuoju, gyvenimą* (Vilnius, 1630)¹⁷. Pastarojo lenkų kalba parašyto kūrinio pradžioje ir dėstyje nesunkiai galime išvelgti ir atpažinti Skargos įtaką.

Grįždami prie kitų gyvenimo aprašymų, Skargos sudėtų šalia šv. Kazimiero gyvenimo, vis dėlto turime konstatuoti, kad jie labai skirtingi – ir dėl visai skirtingų aprašomų istorinių asmenų, jų statuso bei dvasingumo, ir dėl labai besiskiriančių šaltinių, kuriuos turėjo ir kuriais rėmėsi Skarga, visiškai neslėpęs savo tekstų priklausomybės nuo jų. Sekdamas jėzuitų istoriografijos ir hagiografijos tendencijomis, jis tuos šaltinius, esant reikalui, net cituoja *in extenso*: štai Jono Kentiečio biografijos atveju jis remiasi rankraštiniais pergamentais ir net atskirai „žodis į žodį“ pateikia šiam šventam Krokuvos akademijos profesoriui skirtą Motiejaus Miechovitos kronikos ištrauką, o

¹⁷ [Szymon Ugniewski], *Żywot s. Władysława krola Wegierskiego pobożnym názwanego, wyięty z kronikarżow węgierskich y polskich, Antoniego Bonfiniusza, Michálá Ritiuszá, Marciná Kromerá y inszych pisarżow Janá Długosza, Pelbártá Temezwará y Erázma biskupá płockiego w Brewiarzu swej dyoeciesey etc. Zył okolo roku Pańskiego 1040. Kwoli Naiásnieyszemu Władyslawowi; z Bożey łáski, krolewicowi Polskiemu, y Szwedzkiemu, obránemu Wielkiemu Cárowi Moskiewskiemu, Smoleńskiego, Siewierskiego, Czernikowskiego Xięstwá Administratorowi, krotko wypisány, przez iedniego Káplána Soc. Iesu roku 1630. Iulii 30, [Wilno?: Druk. Akad. Soc. Iesu?], 1630. Plg. Mintautas Čiurinskas, *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 153–154.*

stebuklus sakosi parinkęs iš Draugijos nario Fridriko Šembeko padarytos santraukos, kurią šis parengė peržvelgęs rankraštinių Akademijos profesorių ir Šv. Onos bažnyčios kunigų parengtą sąrašą ir atsiuntė Skargai tais pačiais 1610 m. (Atsižvelgdami į kitas aplinkybes turėtume manyti, kad siuntė būtent į Vilnių, kur tuo metu buvo ir kūrė Skarga.) Rašydamas apie Jėzaus Draugijos generolą kompiliavo Andriejaus Schotto (André Schott, Andreas Schottus) 1596 m. Romoje publikuotą biografiją; dar kitokie šaltiniai buvo jam prieinami rengiant Stanislovo Kostkos gyvenimą, kitoks yra ir asmeninis santykis su šiuo jaunu jėzuitu, Romoje mirusiu visai prieš pat ten atvykstant Skargai. Aiškesnių bendrumų tarp šių pridėtųjų biografijų išvelgti neišeina. Galime tik atkreipti dėmesį, kad šv. Kazimiero ir Jono Kantiečio biogramos nėra vien kompiliacinės, jos su išlyga priskiriamos originaliems Skargos tekstams¹⁸. O dėmesys tėvynės šventiesiems, kurių skaičių paskutiniame 1610 m. leidime Skarga beveik padvigubina, sutapo su bendrosiomis Lenkijos ir Lietuvos hagiografijos tendencijomis. Po XVI a. vidurio tylos Reformacijos akivaizdoje hagiografijai sugrąžinus garbingą vietą, prasidėjo kita fazė – didesnis dėmesys buvo atkreiptas į tautinius šventuosius, kurie būtų artimesni visuomenei, su kuriais ji galėtų lengviau ir visavertiškiau identifikuotis¹⁹.

Skarga Kazimiero gyvenimo nebeįterpė į vietą, kur šiam priderėtų būti pagal jo šventę liturginiame kalendoriuje – kovo 4 d., o publikavo „Priede“ (*Przydatek*). Gal taip būtų padaręs – perkėlęs į „kalendorinę“ vietą – vēlesniuose leidimuose? Gal tuomet, spausdinant paskutinį Skargos gyvenime leidimą, lėmė spaustuvinininko racionalumas (naują medžiagą pridėti knygos pabaigoje paprasčiau, spausdinant kaip priedą nereikia keisti pagrindinio maketo sumanymo) ar kitos rengybos bei leidybos aplinkybės. Gal tiesiog Skarga laikėsi autorinės nuostatos – aiškiai parodyti skaitytojui, kokie nauji gyvenimai pridėdami (mat lyginamasis leidimų tyrimas rodo, jog apskritai Skarga įvairiai keitė ir redagavo nemaža iš 1579 m. leidimo gyvenimų, tačiau naujų šventųjų į jų kalendorinę vietą, galima sakyti, neįterpė²⁰). O gal ir kulto pobūdis, mat

¹⁸ Plg. Andrea Ceccherelli, *op. cit.*, p. 286.

¹⁹ *Ibid.*, p. 84.

²⁰ Išimtis tik 1585 m. leidimas, kuriame atsiranda šventųjų apaštalo Mato, Onos, Vitalio, Agrikolos, Salomėjos, Kingos, Bedos, Ireniejaus Lioniečio, abato Sabo gyvenimai ir Laterano Bazilikos šventei skirtas tekstas. Žr. lyginamąją lentelę in: Andrea Ceccherelli, *op. cit.*, p. 230–286.

popiežiaus 1602 m. brevėje buvo įteisintas šventojo gerbimas dar ne visoje Bažnyčioje, o tik Lenkijoje ir Lietuvoje bei joms priklausančiuose kraštuose. Tačiau, kita vertus, juk matome, kad Skarga greta publikavo ir visai kito „statuso“ nei šv. Kazimiero atveju, t. y. oficialiai nebeatifikuotų jėzuitų generalinių vyresniųjų, kankinių biografijas. Šiuo, jau įvykusios kanonizacijos, požiūriu šv. Kazimiero gyvenimo aprašymas iš jų išsiskiria. Šiaip ar taip, šv. Kazimiero gyvenimą, tarsi išnaudodamas paskutinę galimybę (mat šio leidimo pratarinėje kalba apie artėjančią gyvenimo pabaigą), Skarga spėjo įtraukti į savąjį *opus magnum*. Nuo tol jis buvo regimas ir skaitomas knygos gale kaip vienas iš priedų. Nenuostabu, kad leidėjai vėlesniais laikais dažnai gyvenimus iš *Priedo* perkeldavo į deramą kalendorinę vietą²¹.

Apie tokią teksto istoriją lėmusius motyvus, kaip minėta, kol kas galime svarstyti tik bendrais bruožais ir tie motyvai yra logiškai daugiau ar mažiau suprantami bei pagrindžiami, nors ir nėra detalai atkuriami ar iki galo aiškūs.

Svarbiausia, krenta į akis faktas, kad tai buvo pirmasis *Šventųjų gyvenimų* leidimas, išėjęs po minėtų 1604 m. kanonizacinių Vilniaus iškilnių, po kurių šv. Kazimierą imta gerbti vis plačiau. Nors kultas pripažintas dar 1602 m. popiežiaus breve, bet turbūt nieko nuostabaus, kad ši aplinkybė dar neatsispindėjo 1603 m. Krokuvos leidime, kuriame, beje, atsirado naujai pridėti jėzuitų Ignaco Lojolos ir Pranciškaus Ksavero gyvenimai. Paprasčiausias paaiškinimas, kuris peršasi – tuomet nespėta (bet ar tikrai?), galbūt dėl to, kad preciziškai laikydamasis nuostatos gerbti tik oficialiai pripažintus ir kanonizuotus šventuosius Skarga rezervuotai, santūriai žiūrėjo į šv. Kazimiero atvejį²² ir dar nebuvo pasirengęs teikti savo hagiografinio teksto, kol šie procesai

²¹ Pateiksime kelis rengėjų sprendimo šv. Kazimiero gyvenimą įterpti į jam priklausančią pagal kalendorinę šventę vietą pavyzdžius. Kovo 4 d. jo gyvenimas įdėtas 1780 m. Vilniaus leidime: *Zywoty swiętych Starego y Nowego Zakonu na kazdy dzien przez cały rok, wybrane z powaznych pisarzow i doktorow koscielnych. Do ktorych przydane są niektore duchowne obroki y nauki przeciwko kacerstwow, przy tym kazania krotkie na te swięta, ktore pewny dzien w miesiacu maią przez X. Piotra Skargę Societatis Jesu zebrane*. Na język polski przełożone, y zażycia Autora dziewięć razy; a po zeyściu Jego powtórnie przerukowane, w Wilnie: w Drukarni Królewskiej przy Akademii, 1780, p. 139–142. (Publikacija internete: <http://polona.pl/item/125025/84/>). Panašus populiarus XIX a. leidimas, kuriame yra įdėta dar ir iliustracija su šv. Kazimiero atvaizdu: *Żywoty swiętych Starego y Nowego Zakonu [...]*, Petersburg: Nakład i druk Bolesława Maurycego Wolffa, 1862, t. 1, p. 196–200.

²² Jei taip, Skarga turėjo būti itin gerai informuotas apie Kazimiero kanonizacijos istoriją, jos atžvilgiu kritiškas, jei ne skeptiškas, ir disciplinuotai tikslus, nes visuotinė nuomonė

nebuvo pasibaigę (t. y. iki 1604 m.). Verčiau dėmesį kreipė į savo vienuolijos kandidatus į šventuosius. O trūkumas ištaisytas rengiant artimiausią naują leidimą, tiesa, ta proga atėjo tik po 7 metų.

Galėjo prisidėti dar ne vienas motyvas, kurį pavadintume „praktiniu“. Tokia paskata įtraukti šv. Kazimiero gyvenimą į 1610 m. leidimą galėjo būti ne tik minėtasis šventojo kulto pripažinimo bei oficialaus įteisinimo faktas ir jau egzistavusi šventajam skirta raštija (ypač tie jau anksčiau pasirodę du paskutiniai čia paminėti naujesnieji – Svencickio ir Volodkevičiaus – veikalai). Tačiau galbūt rašyti savą šventojo gyvenimą jie vertė ne „pozityviai“, o, sakytume, „negatyviai“, tai yra gal rašant naują kūrinį norėjosi kompensuoti tam tikrus jų trūkumus? Atrodo, be kitų dalykų, galime nujauti, kad Skargos netenkino ir tų Vilniaus spaudinių, o ypač Volodkevičiaus, „kiekybė“ – t. y. nepakankamas jų paplitimas, visų pirma Lenkijoje. Nuo pat pirmojo leidimo sėkmės suvokdamas savosios knygos populiarumą ir reikšmę (apie tai jis kalba paskutiniųjų leidimų pratarinėse) Skarga turbūt jautė pareigą, kad šiame svarbiame rinkinyje greta kitų Lenkijai svarbių šventųjų atsidurtų ir ateityje būtų skaitomas šv. Kazimiero gyvenimas. Šiaip ar taip, pats plitęs kultas skatino Skargą aprašyti šventąjį tėvynainį ir taip palaikyti, platinti jo kultą. Nors tam tikra nuostaba, kodėl tai neįvyko anksčiau, išlieka.

Kita vertus, gali būti, o tai mums šiuo atveju rūpi labiau, – kad egzistavę vilnietiškieji šv. Kazimiero gyvenimo aprašymai daug kuo Skargos netenkino ir dėl savo „kokybės“ – dėl pobūdžio ir turinio. Be to, jie visi buvo arba parašyti ar išspausdinti ne Krokuvoje (išskyrus Ferrerio knygą, parašytą LDK sostinėje, tuomet, kai čia dar nebuvo spaustuvės) ar kur kitur Lenkijoje, bet šv. Kazimiero kulto centre – Vilniuje. Kai tuometinis karaliaus pamokslininkas Skarga šv. Kazimiero biografija pildė savo rinkinį, minėtas ankstyvasis vilnietiškas jo gyvenimo laikotarpis, kuriuo buvo parengtas pirmasis leidimas, buvo jau tolimoje praeityje. Tačiau mums reikšminga ir įsidėmėtina istorinė aplinkybė, kad Kazimiero gyvenimą Skarga ne tik galėjęs rašyti, bet greičiausiai ir bus

buvo kitokia: jog šv. Kazimierą šventuoju paskelbė popiežius Leonas X dar 1521 m., tik tie dokumentai pražuvę. (Šitokia pažiūra atsispindi net ir popiežiaus Urbono VIII 1602 m. brevėje.) Buvo laikoma, kad taip tik oficialiai leidžiamas jau kanonizuoto šventojo viešas gerbimas Bažnyčioje (tik Lenkijoje ir Lietuvoje), o kanonizacija tokiu būdu tarsi „atnaujinama“ ar galutinai sutvarkoma ir įteisinama.

parašęs vėl gyvendamas Vilniuje²³ – greta valdovo Zigmanto Vazos žmonos Konstancijos ir vaikų, kurie čia buvo apsistoję prasidėjus karui su Maskva, per Smolensko kampaniją. 1609–1611 m. Skarga Vilniuje išgyveno daugiau kaip dvejus metus²⁴. Tokiam konkrečiam faktui (kad tekstą apie karalaitį Kazimierą kūrė būtent Vilniuje) tvirtai pagrįsti dar reikia papildomų duomenų ir to tarpsnio Skargos biografijos tyrimų. Tačiau tai, kad apskritai būdamas Vilniuje jis rūpinosi paskutiniu savo gyvenime *Šventųjų gyvenimų* leidimu, atrodo, yra tikra tiesa. Mat 1610 m. leidime, po perspausdintos 1603 m. leidimo pratarmės (kurioje karalaitis Vladislovas Vaza dar vadinamas aštuonmečiu), Skarga priduria keliolika eilučių ir šis prierašas yra datuotas nurodant rašymo vietą: „1610 metų šv. Baltramiejaus diena (t. y. rugpjūčio 24 d.), Vilniuje“²⁵!

Tokiu atveju turėtume pagrindo manyti, kad šv. Kazimiero biografijos atsiradimą paskatino būtent šis Skargos sugrįžimas į Vilnių gyvenimo saulėlydyje, kai šventojo kultas buvo jau suintensyvėjęs, gyvenimas greta šventojo kapo, kurį, neabejojame, jis čia būdamas lankė. Šių aplinkybių fone kitaip suskamba ir kai kurie akcentai Skargos tekste: pavyzdžiui, jo nuorodą, kad privilegija, draudžianti statyti bei remontuoti cerkves, neva buvusi išrūpinta karalaičio, yra saugoma Vilniaus katedros kapituloje²⁶, galėtume laikyti vilnietišku

²³ Žinomas Skargos laiškas, kuriame jis sveikina su pergalėmis Livonijoje Joną Karolį Chodkevičių, rašytas iš Vilniaus jau 1609.X.20. Žr. *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566-1610*, p. 282–283. Čia jis buvo dar ir 1611 m. vasarą, nes 1611.VII.25 pasakė tais pačiais metais Krokuvoje išleistą pamokslą Smolensko užėmimo proga (*Na Moskiewskie zwyczestwo kazanie i dzięki Panu Bogu*. Czynione w Wilnie 25 Iulii [...] (publikacija internete: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=325615&from=publication>); sakė ir parengė kitų pamokslų, atrodo, ir paskutinį „Seimo pamokslą“ 1611 m., ir kitokių tekstų, taip pat nedidelį Krokuvoje 1610 m. publikuotą veikalą *Kvietimas atgailauti Lenkijos karūnos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojams (Wzywanie do pokuty Obywátelów Korony Polskiej, y W. Księstwá Litewskiego [...])*. Publikacija internete: <http://bc.bdsandomierz.pl/dlibra/doccontent?id=282&from=FBC>). Plg. Janusz Tazbir, *Piotr Skarga. Szermierz kontr-reformacji*, Warszawa: Wiedza powszechna, 1983, p. 258–260. (Tik Tazbiri klaidingai nurodyta, kad *Kvietimas atgailauti* išleistas Vilniuje, nes publikavimo vieta – Krokuva; yra ir daug kitų smulkių faktinių netikslumų. Plg. Estr., t. 28, p. 157–160.)

²⁴ Iš Krokuvos išvyko 1609.V.28, į Vilnių atvyko VI.28. Su karaliumi grįžo iš Vilniaus į Varšuvą 1611.X.16. Žr. Paulius Rabikauskas, „Vilniaus akademijos-universiteto rektorai (1579–1773)“, in: Idem, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 162.

²⁵ Plg. Estr., t. 28, p. 164.

²⁶ Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*, p. 1161. (Arba: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 182–185.)

žinių ar net autopsijos atšvaitu, o ne tik iš kitų šaltinių perteikiama informacija. Šiame istoriniame fone šmėkščioja ir kiti tikslai – iškelti šventąjį kaip tėvynės dangiškąjį gynėją karų metu²⁷ – ypač kaip kovoje su stačiatikiška Maskva konsoliduojantį globėją; aprašyti šventąjį-valdovą, su kuriuo karališkoji Vazų dinastija giminiavosi, kuriam rodė didelę pagarbą ir prisidėjo prie kulto platinimo; pateikti jį kaip kataliko valdovo, kovotojo už Bažnyčios vienybę, pavyzdį tuo metu Maskvoje išrinktam caru penkiolikos metų paaugliui karalaičiui Vladislavui Vazai (kuriam, norint užimti sostą, būtų tekę priimti stačiatikių tikėjimą) ir kt.

Visos aptartosios aplinkybės skatina įdėmiai pažvelgti būtent į turinio pokyčius ir akcentus Skargos pateiktoje hagiografinio gyvenimo versijoje, lyginant ją su ankstesniosiomis. Prieš to imantis norisi dar kartą pabrėžti, kad Skargos sukurtas variantas chronologiškai yra ketvirtoji biografija (trečioji, kurią galime pavadinti originalia) ir priklauso pačių ankstyviausių šv. Kazimiero gyvenimų grupei, lėmusiai vėlesnę tradiciją. Galime sakyti, kad tuomet suspėjęs savo rinkinyje pateikti šventojo karalaičio gyvenimą Skarga pasiekė tikslą, tai yra reikšmingai prisidėjo prie kulto plitimo. Dėl viso veikalų populiarumo Skargos reikšmė Abiejų Tautų Respublikos visuomenėje skleidžiant ir įtvirtinant žinią apie šv. Kazimierą, apskritai reikšmė formuojantis šventojo įvaizdžiui, taip pat įtaka vėliau rašiusiems autoriams yra didelė. Skargos tekstas atrodo ypač svarbus vėlesniais amžiais, jei turime galvoje, kad amžininkų ir vėlesnių XVII a. rašytojų (Alberto Kojalavičiaus) nurodomas Volodkevičiaus lenkiškasis vertimas XVIII a., matyt, jau buvo retas, o XIX a. praktiškai išnyko iš akiračio, buvo nebepasiekiamas ir teminimas bibliografų, kurie patys leidinio jau nebuvo matę²⁸.

²⁷ Galime prisiminti ne tik tokį šventojo „vaidmenį“ įtvirtinusį ir hagiografijoje bene ryškiausią karinį stebuklą prie Polocko, aprašytą dar Ferrerio (1519), bet ir artimus čia aptariamam laikui įvykius: vos nuskambėjus kanonizacinėms iškilmėms Vilniuje 1604 m., Vilniaus vyskupas katedroje oficialiai šventina tose iškilmėse dalyvavusio ir karan į Livoniją išvykstancio Jono Karolio Chodkevičiaus kalaviją, ragindamas kautynėse pasitikėti šv. Kazimiero pagalba. Svencickis kaip paskutinius du šv. Kazimiero stebuklus savo sudarytame sąrašė ir įrašo Chodkevičiaus karines pergales prie Kuoknesės (lat. Koknese) ir Paidės (lat. Paide). Plg.: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 168–171.

²⁸ Žr. Jan Okoń, „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie” o św. Kazimierzu Jagiellończyku... (na tropach druku i egzemplarza)”, p. 52 *et passim*. Interneto prieiga: <http://sbsp.up.krakow.pl/article/view/1359/pdf>.

Negalėdami šiuo metu pasinaudoti paties Skargos minimu lenkišku Volodkevičiaus veikalu, ateities tyrėjams paliekame šių dviejų rašytojų tekstų kalbinių ir kitokių detalesnių ryšių analizę bei nedideles korekcijas, kurias tokia analizė galbūt vers daryti. Kadangi veikalas yra vadinamas vertimu ir į originalumą nepretendavo (tai patvirtina ir jo pavadinimas, ir duomenys apie neseniai mokslinėn apyvarton grąžintą Volodkevičiaus veikalo egzempliorių²⁹), telkdami dėmesį į Skargos sukurto gyvenimo aprašymo turinį, jį analizuosime remdamiesi Volodkevičiaus vertimo originalu – Svencickio lotynišku tekstu – ir su juo lygindami.

Iš pradžių glaustai apibūdinsime iki Skargos egzistavusią šv. Kazimiero gyvenimų tradiciją, kurią sudaro trys minėtieji veikalai. Popiežiaus legato Zacharįjo Ferrerio surašytas šv. Kazimiero gyvenimas (*Vita beati Casimiri confessoris*

²⁹ Ši naujiena dar neatsispindi šiame *Senosios Lietuvos Literatūros* tome publikuojamame Okońio straipsnyje, bet žr. tą atradimą aptariantį aukščiau minėtąjį Okońio tyrimą „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie” o św. Kazimierzu Jagiellończyku... (na tropach druku i egzemplarza)”.

Prie tame Okońio straipsnyje pateikiamų duomenų, susijusių su Volodkevičiaus knygele, dar galima pridurti, kad ji net du kartus buvo paminėta Alberto Vijūko Kojalavičiaus, 1650 m. išleistame veikalė *Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje* (*Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium*. Collecta ab Alberto Wiiiuk Koialowicz Societ[atis] Iesu, S[acrae] Theol[ogiae] Doct[ore] Almae Universitatis Vilmensis Procancellario et Ordinario S[acrae] Theol[ogiae] Professore. Vilnae: Typis Academicis, Anno Domini M. DC. L.). Tarp kitų Lietuvos globėjų aptardamas šventąjį Kazimierą, jėzuitų autorius nurodė, kur yra aprašyti stebuklai – ne Svencickio, bet vėlesnį lenkišką Volodkevičiaus leidinį: „1606 m. buvo paskelbta knygelė, kurioje aprašomi stebuklai, įvykę prie jo kapo.“ (*Anno 1606. vulgatus est libellus continens miracula, quae ad eius sepulchrum contigerunt.*) O baigdamas plačiau apie šventąjį pasiskaityti skaitytojui siūlė ir mūsų minėtuose veikaluose, kurių neįvardija, ir Skargos veikalė, kurį nurodo aiškiau. Vien iš to numanu, kad jį gerai vertino: „Žiūrėk įvairius kūrinius, taip pat tėvo Skargos SJ surašytą gyvenimo aprašymą“ (*Vide varia opuscula, et vitam a P. Skarga S.I. conscriptum*[!]).

Kitoje knygos vietoje tarp LDK gerbiamų šventų vietų pačią pirmąją aprašęs šv. Kazimiero koplyčią, Volodkevičiaus knygelė Kojalavičius dar sykį paminėjo tokiais žodžiais: „Stebuklai, kuriais nuo mirties pagarsėjo jo kapas, yra aprašyti 1606 metais paskelbtoje knygelėje“ (*Miracula quibus a morte sepulchrum eius est redditum celebre, continet libellus vulgatus anno 1606*). Taigi pabrėžė ten prieinamai pateiktas žinias apie stebuklus. Nors konkrečiau knygos pavadinimas Kojalavičiaus tekste neatsispindi, bet leidimo metai, turinys (aprašomi stebuklai) ir tai, jog ji buvo lenkų kalba, neleidžia abejoti, kad turimas omenyje būtent Volodkevičiaus leidinys. Žr: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, „Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje“, in: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*: 2 dalis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 24–25, 60–61, taip pat: *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri*, p. 76–79.

ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi) yra ne tik vienas iš ankstyviausių biografijos žanro kūrinių ir apskritai viena pirmųjų originalių spaudai skirtų knygų, parašytų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (1520 m. pabaiga), bet ir vienas iš reikšmingesnių XVI a. pirmosios pusės Lietuvos kultūros faktų apskritai. Veikalas turi renesansinio humanistinio stiliaus bruožų ir yra vienas ankstyviausių tokio stiliaus faktų Lietuvos kultūroje. Kūrinys parašytas siejant Šventojo Rašto intonacijas, hagiografinį šventojo dorybių vaizdavimo modelį su epideiktinės, t.y. pagiriamosios, retorikos priemonėmis. Tačiau pirmojoje Lietuvos šventojo biografijoje autorius pateikė tiesiogiai su šventuoju karaliumi nesusijusių kitų savo misijos įspūdžių, tuometinių religijos bei kultūros aktualijų; ten pateiktas net ir savitas legendos apie lietuvių kilmę iš romėnų variantas, pasinaudojant galimybe dar ir šitaip susieti būsimą tolimo krašto šventąjį su Roma, Italija.

Naujų bruožų biografinis veikalas įgauna perrašytas Grigaliaus Svencickio. Jo kūrinys (*Gloriosissimi Confessoris Diui Casimiri vita*, 1604) pastebimas būdingas puošnus stilius, tinkantis iškilmingai kanonizacijos užbaigimo progai, įžangoje pateikiamos sąsajos su biografijos literatūrine (antikine) tradicija, o stebuklai³⁰ aprašomi atskiroje veikalo dalyje. Nors Svencickis aiškiai nurodo savo veikalo priklausomybę nuo Ferrerio, tačiau iš jo perima tik tuos faktus, kurie tiesiogiai susiję su šventuoju, atsisakydamas jo aprašytų kelionės įspūdžių ir kt., todėl kūrinys yra vientisesnės sandaros. Kazimieras pristatomas kaip Gediminaičių dinastijos palikuonis. Greta *gyvenimo* kaip atskirą veikalėlį Svencickis pateikė net šventojo *genealogiją*.

Ką tik minėtais trimis hagiografiniais šaltiniais, anksčiau parengtais kitų autorių, Skarga toli gražu neapsiribojo, juolab akiai nesekė. Čia, remdamiesi tiesioginiais paminėjimais ir netiesioginiais argumentais, turime pridurti istorinius veikalus, kurių duomenimis Skarga praturtino, šiek tiek papildė ir tikslino ankstesniuose hagiografiniuose *gyvenimuose* pateikiamus karalio gyvenimo faktus. Tai turėjo būti visų pirma Martyno Kromerio ir kiti spausdinti istorijos veikalai, kurių ištakose yra Motiejaus Miechovitos pateikiama

³⁰ Rengiantis vizitui Romoje ir vėliau juos surašyti ir parengti buvo, manytina, viena pagrindinių kan. Svencickio užduočių, nes nebuvo išlikusi Ferrerio įvykdyto proceso medžiaga, kur buvo apie juos kalbama, o Ferrerio *gyvenimo* tekste jie tepaminimi labai apibendrintai, išskyrus vieną, karinį.

informacija³¹. 1610 m. *Šventųjų gyvenimų* leidimų pavadinime Skarga mini, kad jį rengdamas taisė pagal Cezario Baronijaus *Bažnyčios analus*³², tačiau rašant „Šv. Kazimiero gyvenimą“ vargu ar buvo proga ir reikalas į šį veikalą atsižvelgti. Bet labai svarbu, kad neabejotinai Skarga turėjo pasinaudoti ir rankraštine Dluogošo *Lenkijos istorija*. Apskritai Skargos rodomas dėmesys istorikų veikalams skaitytojui gana aiškiai leidžia suprasti, jog autorius pirmenybę teikia jiems, nes, galima numanyti, kritiškai žiūri į ankstesnę hagiografinę šv. Kazimierui skirtą raštiją, galbūt net siekia revizuoti ir gerokai pakoreguoti esamą hagiografijos pateikiamų žinių visumą bei sukurtą šventojo portretą. Tarsi sakyte sako: kadangi netenkina, kas parašyta iki jo, jis nesiremia tais gyvenimo aprašymais (kaip daro kai kurių kitų šventųjų biografijų atveju), bet imasi iš naujo rašyti geresnį, tikslesnį švento karalaičio gyvenimą, remdamasis istorikų žiniomis. Net pavadinimą Skarga formuluoja lyg tyrėjas istorikas, o ne sekėjas ankstesniais *gyvenimų* autoriais ar jų tekstų tradicijos tęsėjas: „Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimas, iš *Lenkijos kronikų išrašytas* [pabraukta mano – M. Č.]. Gyveno jis apie 1484 Viešpaties metus“ (*Żywot świętego Kazimierza królewica polskiego wyjęty z kronik polskich. Żył około roku Pańskiego 1484*).

Žvelgdami į šv. Kazimiero gerbimo istoriją galime matyti, kad karalaitis Kazimieras – Naujųjų laikų šventasis³³. Naują epochą žymėjusi Reformacijos banga buvo pristabdžiusi ir jo kulto formalizavimą, o kartu – plitimą. Ir Kazimiero gyvenimai buvo rašomi jau kitaip negu viduramžiški hagiografiniai kūriniai. Pirmojo gyvenimo autoriui humanistui Ferreriui, misijos į Lenkiją ir Lietuvą metu kovojusiam ir su Liuterio idėjų plitimu, kritiškas mąstymas, individualizuotas, jo asmeninius pomėgius atspindintis, bet vis dėlto *istorinis* požiūris akivaizdžiai buvo priimtinesnis negu beatodairiškas žavėjimasis stebuklais. Iš pastarųjų, vykusių Kazimiero užtarimu, jis gyvenimo tekste pamini

³¹ Vienoje vietoje istorikų (Jono Dluogošo, Motiejaus iš Miechovo, Liudviko Jodoko Decijaus, Bernardo Vapovskio, Martyno Kromerio ir kt.) tekstai, apibūdinantys šv. Kazimierą, yra pateikti kn.: *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, p. 36–83. Ten pat, p. 14–18, jie yra aptarti.

³² Caesar Baronius, *Annales Ecclesiastici, a Christo nato, ad annum 1198*, Romae: Typ. Vaticana, 1588–1607, t. 1–12.

³³ Čia nekalbame apie akivaizdų dalyką, kad kaip istorinis asmuo šventasis princas Kazimieras jį gerbusias lietuvių ir lenkų tautas (ypač per tėvą Kazimierą Jogailaitį, senelį Jogailą) siejo su Viduramžių praeitimi.

tik vieną, karinį. Matome, kad ir Skarga eina šiuo keliu toliau, tik jau naujomis, potridentinėmis, aplinkybėmis. Akivaizdu, kad jis vadovavosi Irenos Vaišvilaitės tyrime paminėtu³⁴ Melchioro Kano (Cano) principu, kad šventiesiems nereikia mūsų prasimanymų, nes jie vardan Dievo atliko daugybę tikrų žygdarbių. Skargos tekstas, skirtas Kazimiero gyvenimui, kaip ir kiti jo aprašyti šventųjų gyvenimai, yra naujų hagiografijos metodų pavyzdys, į kurį turėtume žvelgti tuo metu jėzuito Rosweyde's plėtoto projekto kritiškai išleisti šventųjų gyvenimus kontekste³⁵.

Aptariamasis Skargos tekstas buvo tų laikų modernios hagiografijos reikalavimus atitikęs šventojo gyvenimas, kurio ypatybės gerai atsiskleidžia lyginant su ankstesniaisiais. Jame akivaizdus ir sielovadinis, patriotinis motyvas, tikslas pateikti sektiną karališkojo tėvynainio gyvenimo pavyzdį. Šie motyvai vis dėlto veikė istorinių faktų atranką ir tai, ką šiandien vadiname istoriniu objektyvumu. Bet apskritai minėtų tikslų siekta laikmetį atitikusiais metodais, kurie nuo senosios hagiografinės tradicijos yra atitrūkę labiau ar bent jau kitaip nei Svencickio veikalas.

Viena vertus, anot Vaišvilaitės, „[...] Skarga, nors ir įtraukdamas vietos šventuosius, pirmiausia rašė apie Visuotinės Bažnyčios šventuosius, tuo siekdamas Katalikų Bažnyčios universalumą priešpastatyti siauram naujųjų bažnyčių lokalumui“³⁶.

Kita vertus, galime teigti, kad jo turėtos medžiagos atranka ir akcentai rašant atskirus gyvenimus buvo daromi atsižvelgiant į lenkiškos oikumenės ar auditorijos realijas – regioninis, Tėvynės, kuri suprantama visų pirma kaip Karūna, veiksnys ir pritaikymas čia ganėtinai reikšmingas. Todėl ir lenkų mokslininkai ne be pagrindo įžvelgia *Šventųjų gyvenimų* reikšmę „kosmopolitinės“ katalikų doktrinos sarmatizacijos procesams³⁷: rašydamas Skarga eliminuoja smulkesnio lokalumo bruožus ir faktus, bent jau tam tikrus, pasirinktinai. O mūsų analizuojamu atveju daugelis jų siejasi su Lietuva.

³⁴ Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, in: *Šventieji vyrai, šventosios moterys: Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, p. 119. Taip pat žr. šio leidinio pagrindu parengtą publikaciją šiame tome, p. 388.

³⁵ Heribertas Rosweyde pirmą kartą savo projektą viešumai paskelbė 1607 m., taigi dar iki papildyto 1610 m. Skargos *Šventųjų gyvenimų* leidimo.

³⁶ Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas...“, p. 140; plg. Eadem, „Petras Skarga ir potridentinė biografija“, p. 390.

³⁷ Plg. Hanna Dziechcińska, *op. cit.*, p. 126.

Skargos Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimo pradžioje neįsivaizduojamas toks dveilis, koks, pavyzdžiui, įdėtas lietuvišku patriotiškumu (dar pakurstytu tėvynės ilgesio mokantis svečiame krašte) bene labiausiai alsuojančiame 1604 m. Braunsberge išleistame tuomet ten kolegijoje studijavusio Mykolo Šimkevičiaus (*Michael Szymkevvic*) eiliuotame veikalė – pačiame tituliname knygos puslapyje po pavadinimu³⁸:

Mars Litauis lituique olim decora alta fuere:

Nunc decus omne sed es, Dux Casimire, tuis.

(Kadaise lietuviams didžiausią šlovę teikė Marsas ir trimitai,

Tačiau dabar, kunigaikšti Kazimierai, saviškiams visa garbė esi tu.)

Skargai Kazimieras yra visų pirma Lenkijos valdovus visuotinėje Bažnyčioje greta kitų tautų šventųjų reprezentuojantis šventasis.

Kad išryškėtų Skargos savitumas ir metodai, į veikalą pažvelgsime tokiu būdu: iš anksto iškėlėme tezę, kad Kazimiero gyvenimas gal net kiek netikėtai yra originalus³⁹ ir parašytas taikant jau minėtus „naujosios hagiografijos“ metodus. Skargai anaip tol nereikėjo savo indėlio susiaurinti iki vertėjo vaidmens (kaip jis darė nusakydamas savo darbą 1579 m. *Šventųjų gyvenimų* antraštėje) arba teisintis, kaip darė Svencickis, kreipdamasis į skaitytoją ir prisipažindamas sekęs ankstesniu Zacharijo Ferrerio veikalu taip artimai, kad išleidžia į viešumą tarsi anojo veikalą brolių⁴⁰.

³⁸ [Šimkevičius Mykolas,] *Triumphalia, seu enarratio triumpho S. Casimiro, eius apotheosi a Clemente VIII. pont[ifice] Max[imo] approbata, Vilnae a Catholicis Lituaniae Ordinibus pie perque honorifice agitata 10. Maij, Anno Mediatoris Christi [i. e. 1604], Illustrisimo ac Magnifico Domino, D. Stanislao Dzialynsky, Castellano Elbing[ensi] [...] beneuole inscripta. Per Michaelem Szymkievvic, Philosophiae in Brunsbergen[si] S. I. collegio studioso [...], Brunsbergae: Imprimebat Georgius Schönfels, 1604. (20 p., 4°.)*

³⁹ Kad šios originaliosios biografijos, parašytos ne remiantis Saueriu (Surijumi), o kitais šaltiniais, yra bene įdomiausios, pastebėjo Andrea Ceccherelli: „Jeszcze czekawsze są jednak przypadki, kiedy Skarga działa w całkowicie niezależny sposób – czyli zbiera biografie świętych, których u Suriusa brak, czerpiąc je z innych źródeł.“ – Andrea Ceccherelli, *op. cit.*, p. 81.

⁴⁰ „Šiame darbe labiausiai sekiau šviesiuoju ir didžiai gerbiamu tėvu Kristuje, ponu Zacharijumi Ferreriu iš Vičencos, tuo metu Gvardialferos vyskupu ir apaštališkuoju nuncijumi Lenkijos Karalystėje bei Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kuris, rūpindamasis šven-

O toliau galime peržvelgti, kas Skargai netiko iš Svencickio teksto ir kas yra visai nauja. Atidžiau palyginkime abiejų, Svencickio ir Skargos, tekstų įžangines dalis, kur kalbama ir apie šventojo princo kilmę.

Visų pirma Skargai netiko Svencickio „literatūrinis“ įvadas – autoriaus žodis skaitytojui, – to skaitytojo mintis kreipiantis į antikinę žymių žmonių biografijų tradiciją. Tik tokia, humanistiniame ir gerokai pasaulietiniame, įvado kontekste Svencickis prabėgomis pamini Lenkijos ir Lietuvos šventuosius (Adalbertą, Stanislovą, Hiacintą, Jadvygą), prie kurių pavyzdžių skaitytoją retoriškai ragina pridėti Kazimiero gyvenimo pavyzdį, kuris „mus skatins siekti dorybės labiau negu kadaise Temistoklį skatino Miltiado pergalės paminklas“⁴¹. Tokie prasminiai akcentai ir stilius derėjo teatrališkam šventojo „triumfui“ skirtame leidinyje. Svencickio tekste, iki šiam rašytojui prabylant apie Kazimiero vaikystę, dar matome įžanginę pastraipą, parentą Šv. Rašto citatomis ir parafrazėmis (perimtomis iš Ferrerio). Šioje pastraipoje skamba pakilus džiaugsmas dėl gyvai besireiškiančios Kūrėjo išminties ir gerumo, Visuotinei Bažnyčiai suteikusios Jogailaičių giminės šventojo pavyzdį, o Lenkijai ir Lietuvai – globėją. Aptardamas šventojo gimimą, jis būsimą šventojo gimimo dieną sureikšmina kronikose rastais įvykiais, taip pat – suskaičiuodamas, kad tuomet buvo praėję 64 metai nuo jo senelio Jogailos krikšto. Pridursime, kad tokiais atvejais, panašiai kaip ir Skarga, bet dar nuosekliau, Svencickis savo veikale greta Šv. Rašto vietų paraštėse nurodo ir naudotus istorinius šaltinius: daugiausia Strijkovskį, taip pat Kromerį, Motiejų Miechovitą, Liudviką Decijų. Ta proga jis trumpai surašo genealoginius faktus⁴², paminėdamas kunigaikščius Algirdą, Gediminą ir Vytenį, „romėnų vyrą“. Taip spėjama bent paliesti romėniškos lietuvių kilmės temą, kuri labai aktuali buvo ir Ferreriu, o Svencickio nebėra plėtojama.

Skargos veikale šios temos, aišku, visai nėra. Apskritai, visi tokie „lokaliniai“ lietuviškojo istorinio naratyvo dalykai, kėlę pasididžiavimą Vilniaus

čiausiojo jaunuolio atminimu, jo garsius darbus tūkstantis penki šimtai dvidešimtaisiais metais tvarkingai aprašė ir pasirūpino išspausdinti. Minėtuoju vyskupu sekiau taip, kad nedaug ką pakeitęs nutariau iš tamsumų į šviesą išleisti šį tokio pat pobūdžio pamaldų veikalą lyg tikrą anoją (negailėstingai laiko nugramzdinto į užmarštį) brolių.“ *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 121–123.

⁴¹ Cit iš: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 123.

⁴² Nesileisti į genealogines peripetijas leido šventojo *Genealogija*, tame pačiame leidinyje pateikta atskirai, kaip autonomiškas kūrinėlis.

kanauninkui Svencickiui, buvo neaktualūs universalų šventųjų rinkinį Kazimiero gyvenimu papildžiusiam Skargai. Taigi suprantama, kad jų buvo atsiskaityta. Dabar pažvelkime į šio autoriaus įžanginius akcentus. Čia yra ir natūralių sutapimų, ir reikšmingų skirtumų.

Visų pirma po pavadinimo Skarga pateikia Kazimiero vardo etimologiją. Tai viena iš hagiografinių *bendrujų vietų* (*loci communes*), kurias randame ir Skargos hagiografiniame veikle, o šiuo atveju etimologija papildomai motyvuota ir to, kad Kazimieras buvo pirmas tokio vardo šventasis Bažnyčios kalendoriuje. Savą, itališkai-lotynišką, etimologiją buvo pateikęs jau Fereris (*casa+mira*)⁴³. Tačiau tokia versija jau buvo neaktuali ją nutylėjusiam Svencickiui, o juo labiau – Skargai, kuris pateikė slavišką jo etimologiją (*rozказuje pokój*).

Pirmieji biografijos žodžiai „Stan wysoki ...“ („Aukštas luomas ...“) yra reikšmingi. Nes pagrindinė toliau vedanti įžangos mintis, o kartu sielovadinė Skargos koncepcija, kuria siekiama įtikinti skaitytoją, – kad tokioje aukštoje padėtyje šventumas dar sunkiau pasiekiamas ir tuo didesnis pavyzdys yra paprastiems žmonėms – „vargdieniams ir žemakilmiams“, – kuriuos Viešpats visų pirma pašaukė Sūnaus Evangelijai⁴⁴.

Toliau pateikiama didelę hagiografo patirtį, platų akiratį, istorines žinias ir apsiskaitymą demonstruojanti valdovų ir karalaičių, niekinusių valdžią bei pasiekusių šventumą, pavyzdžių galerija. Tačiau šioje vietoje remiamasi bene vieninteliu, paties Skargos nurodytu Jeronimo Plato veikalu *Apie vienuolystės gėrį*⁴⁵. Dar daugiau, regis, panaudoto šio veikalo skyriaus „Apie vyrus valdovus, gyvenusius vienuolinį gyvenimą“ mintys paveikė ir minėtą Kazimiero

⁴³ *Vita Beati Casimiri Confessoris*, I. [A ii 5]. (Arba žr. *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 50–51.)

⁴⁴ Plg. Petras Skarga SJ, „Šv. Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimas, iš Lenkijos kronikų išrašytas“, [vertė Petras Kimbrys], in: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 174–175.

⁴⁵ Ši knyga – tai, berods, kitur Skargos *Šventųjų gyvenimuose* necituojamas italo jėzuito Girolamo Piatti (Hieronymus Platus, 1545–1591) lotyniškasis veikalas *Apie vienuolystės gėrį*, kurio nuo 1589 m. (Hieronymi Plati ex Societate Iesu *De bono status religiosi libri tres*, Romae: apud Iacobum Tornerium / excudebat Franciscus Zannettus, 1589) išėjo daug leidimų. Naudotasi: Hieronymi Plati ex Societate Iesu *De bono status religiosi libri III*, Augustae Trevirorum, excudebat Henricus Bock, Anno MDCI. Skargos nurodomas skyrius: *Lib. II, cap. XXIV*, „De viris principibus, qui religiosuam vitam duxere“: p. 395–403. (http://books.google.lt/books?id=vDJAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.)

biografijos pradžia, ir visą koncepciją. Minimi imperatoriai Lotaras, Hugonas, Karolis V, langobardų karalius Ratchisas, Ispanijos karaliai Vamba, Vermudas, Ramiras, Anglijos karaliai Etelredas, Kenredas, Ofa, Keovulfas ir jo dėdė Edbertas bei valdžią į vienuolyną išmainęs ir broliui Judikalui perleidęs Judokas, Bulgarijos karalius Tervelis, sūnui karalystę atidavęs tebegyvenantis Bavarijos kunigaikštis Vilhelmas ir panašiai pasielgę dar įvairūs 7 karalaičiai, „ir daugelio kitų karalių sūnūs“. Grįždamas prie Kazimiero, Skarga pabrėžia, kad jis yra vienas iš tokių: „Tarp jų džiaugsmingai pagerbiame mūsų šventą Kazimierą.“⁴⁶ Kaip žinia, šventųjų gyvenimus galima suskirstyti į atskirus tipus: šventųjų kankinių ar išpažinėjų, popiežių, vyskupų, abatų, vienuolių (moterų ir vyrų), mergelių, ir kt.⁴⁷ Yra ir šventųjų valdovų tipas, kuris išpopuliarėjo tik Viduramžiais po Karolingų Renesanso. Akivaizdu, kad Skarga labai tvirtai Kazimierą pastato į savo paminėtų šventų valdžios žmonių, svarbių kitoms tautoms, gretą kaip į juos panašų savo tėvynės atstovą⁴⁸.

Pateikiami valdovų pavyzdžiai užima išties nemaža vietos šiame nedideliame, apie 7 puslapių, kūrinyje. Su jais visa įvadinė dalis iki ten, kur jau prabylama apie Kazimiero gimimą, sudaro apie ketvirtadalį teksto. Tokio ilgą įvadą originalumo požiūriu vertinti galime turbūt dvejopai. Viena vertus, tokia pradžia autorius tarsi parodo, kad eina savu keliu ir nėra vien ankstesnių šv. Kazimiero hagiografinių tekstų kompiliuotojas ar vertėjas, bet remiasi ir savo pasirinktais kitais šaltiniais. Tačiau platesnėje perspektyvoje tokį ekstensyvų pasirinkto šaltinio perpasakojimą kūrinio pradžioje, ilgos virtinės

⁴⁶ Žr. Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*, p. 1159. Arba: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 177–179. Čia ir kitur cituojamas minėtame leidime publikuotas Petro Kimbrio vertimas.

⁴⁷ Plg. Réginald Grégoire, *Manuale di agiologia: Introduzione alla letteratura agiografica*, Fabriano: Monastero San Silvestro Abate, 1987, p. 103–116, 165, 249–303 (ypač p. 298).

⁴⁸ Į šią „Šv. Kazimiero gyvenimo“ vietą dera atsižvelgti svarstant Vilniaus katedros valdovų skulptūrų identifikavimo klausimus: galbūt Skargos nubrėžtose perspektyvos įtaka ir reikšmė tose vizualiosiose šventųjų (ar nešventųjų?) valdovų galerijose daug didesnė? Kalbama apie Vilniaus katedros Šv. Kazimiero koplyčios valdovų XVIII a. skulptūrų rinkinį ir Vilniaus Šv. Kazimiero bažnyčios didįjį altorių puošusias XVIII a. vidurio aštuonias šventųjų valdovų skulptūras (perkeltos į Vilniaus katedros pietinio fasado nišas, išliko septynios). Aptardamas skulptūrose pavaizduotų valdovų interpretavimo problemas Mindaugas Paknys į šį Skargos tekstą yra atkreipęs dėmesį: Mindaugas Paknys, „Šv. Kazimiero koplyčios karalių skulptūros: ką apie jas žinome?“, *Karališkasis dēmuo LDK kultūroje*, (Acta Academiae Artium Vilmensis, t. 65–66), Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, (2012), p. 168.

išvardytų valdovų tiesiogiai nesusiejant su aprašomuoju Kazimiero asmeniu, vargu ar galime vertinti kaip kūrybiškai išradingą, integralų ar originalų⁴⁹. Na, o pristatyti Kazimierą kaip šventąjį valdovą natūraliai skatino jo statusas visuomenėje ir net giminystės ryšys su ankstesne (Jogailaičių) bei tuometine (Vazų) valdančiąja dinastija. Šį – jauno valdovo – statusą pabrėžia jau Kazimiero hagiografijos pradininkas Ferreris⁵⁰.

Toliau dar labiau galima įsitikinti, kad ne veltui Skargos Šv. *Kazimiero gyvenimo* pavadinime yra minima, jog jam medžiaga surinkta „iš lenkiškų kronikų“ (*Żywot świętego Kazimierza królewica polskiego wyjęty z kronik polskich*). Atidžiau pažvelgę į šią biografiją, galime pastebėti, kad savarankiškai remdamasis istoriniais šaltiniais autorius į šventojo Kazimiero gyvenimo kompoziciją įveda keletą visai naujų elementų bei naujų istorinių faktų. Tačiau įsidėmėtina, kad Skargai greta rūpimų istorinių dalykų ir kitų šalių šventų valdovų svarbi yra karališka Kazimiero kilmė, bet nerūpi platesnė šv. Kazimiero genealogija. Jis pamini tik krikščionių šventojo tėvo Kazimiero Jogailaičio tėvą Jogailą (t.y. šv. Kazimiero senelį) ir neužsimena apie protėvius pagonis kunigaikščius. Tai akivaizdus skirtumas nuo „lietuviškojo“ gyvenimo autoriaus Svencickio, ir net nuo Ferrerio, kuris mielai paminėjo po Jogailos Lietuvą valdžiusius Vytautą Aleksandrą, Žygimantą Kęstutaitį. O Skarga apsiriboja karališkąja šeima, kurios vienas iš vaikų, vienas šešių sūnų taps šventuoju. Pagrindiniai galimi motyvai, dėl kurių nepateikta gilesnė genealogija: veikalo trumpumas (kita vertus, kaip matėme, tai netrukdė išties daug vietos skirti kitiems istorijoje žinomiems šventiems valdovams); tai, kad pagonys protėviai nepadedą išryškinti šventumo šaltinio; o lietuviška dinastijos kilmė turbūt visiškai neatrodė aktuali ir pabrėžtina sarmatų krašto skaitytojui.

Prieš pradėdamas Šv. Rašto citatomis perpintą hagiografinio stiliaus pasakojimą *per species*, ar veikia *per virtutes* – t. y. ne chronologiškai, o vieną po kitos vaizduodamas dorybes, Skarga vėl pademonstruoja istoriko gebėjimus

⁴⁹ Tai turbūt jautė ir kai kurie leidėjai vėlesniais amžiais, nes tarp gasių Skargos „Šventųjų gyvenimų“ leidimų pasitaiko tokių, kur to šventųjų valdovų išvardijomo tiesiog atsisakoma, jis kupiūruojamas. Žr. *Żywoty świętych Starego y Nowego Zakonu* podług X. Piotra Skargi wydane przez K. P. Jozefowicza, Warszawa: u XX. Missjonarzów, 1857, p. 395–396.

⁵⁰ Plg. jau pačią antraštės formuluotę: *Vita Beati Casimiri Confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi* (pabraukta mano – M. Č.) arba apibūdinimą „inter diuites diues, ac inter potentes principes et ipse princeps“ ir kt. *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 52–53, 60–61 et passim.

bei tikslumą, trumpai nusakydamas karalaičio gimimo ir vaikystės aplinkybes: pateikiama teisinga gimimo (kurios nenurodo Ferreris) ir mirties data bei vieta. Svarbi nauja informacija: kalbėdamas apie karalaičio lavinimąsi vaikystėje, kuris ankstesnėse biografijose nusakomas labai apibendrintai, Skarga nurodo Kazimiero ir jo brolių mokytoju buvus šlovingąjį Lenkijos istorijos rašytoją Joną Dlugošą, „kurio it tyro ir dosnaus šaltinio pagirdytas Kazimieras visomis dorybėmis augo“ („z ktorego jako źródła czystego i hojnego napojony, we wszystkie cnoty rósł i jako bujna ziemia rodzaj dawał nie tyło trzydziesty, ale setny“)⁵¹.

Vienas iš pagrindinių naujų šaltinių Skargai, matyt, ir buvo Dlugošo kronika, kurioje ne kartą minimas šv. Kazimieras ir jo broliai. Dlugošo veikalas yra vienas svarbiausių, iš kurio iki šiol semiamasi žinių apie šv. Kazimiero gyvenimą. Skargai jo tekstas, bent jau būnant Krokuvoje, turėjo būti nesunkiai prieinamas (gal galimybė pasinaudoti šiuo šaltiniu, teikiančiu daug naujos medžiagos, taip pat buvo vienas veiksnių, skatinusių parašyti naują biografiją?). Turbūt iš šio ar kito istorinio veikalo atėjo ir teiginys, kad vyresniajam broliui Vladislavui užėmus Vengrijos karaliaus sostą Kazimieras buvo numatytas savo tėvo Kazimiero įpėdiniu⁵². Šioje vietoje autorius įterpia neva paties šv. Kazimiero pamaldžius žodžius (nepateikiamus kituose istoriniuose nei hagiografiniuose šaltiniuose), kuriais jis, išsižadėdamas karališkos valdžios, atsakydavęs visiems pataikūnams:

Duok, Dieve, kad mūsų geradaris ir viešpats mano tėvas, kurį gerbti Viešpats Dievas man įsakė, jei tik įmanoma, niekada nemirtų ir laimingai viešpatautų. Temirsiu aš pirmas, kad savo tėvo mirties nematyčiau. Šiai karalystei nei potroškio, nei sugebėjimo neturiu, nes Viešpats Dievas mane sukūrė kitokiai, kurią savo auka Kristus mums parengė. Yra ką veikti su savimi pačiu ir save bei savo bloguosius polinkius sutramdyti. Karalystėms valdyti didelė išmintis reikalinga, ir sunku.⁵³

⁵¹ Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*, p. 1159. (Arba: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 178–179).

⁵² Plg. vietą Dlugošo kronikoje, kur lietuviai bajorai, 1478 m. Lietuvos Brastoje pasitikę Kazimierą Jogailaitį, prašo jiems valdovu skirti vieną iš sūnų – Joną Albertą arba Kazimierą. *Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, p. 58–61. Skargos tekste atitinkama vieta: Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*, p. 1160. (Arba: *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 182–183.)

⁵³ *Ibid.*

Matome, kad Skargos vaizduotė čia sukuria tiesiog nedidelę Kazimiero prakalbą. Jos prireikia išryškinant karalaičio kuklumą, pasaulietinės garbėtroškos išsižadėjimą, panieką aukštai padėčiai ir su ja susijusiems pataikavimams. Tokie tiesioginės kalbos intarpai, dvasiniai pamokymai bei retoriniai paties autoriaus sušukimai, atitinkantys barokinio vaizdingumo, pamokslui būdingo emocingumo reikalavimus, taip pat hagiografinių biografijų tradiciją, yra Skargos ypač mėgstamos meninės retorinės priemonės, išskiriančios jo kūrinį iš kitų šv. Kazimiero biografijų. Tai labai pagyvina tekstą (ir primena vélesnį Motiejaus Valančiaus, lietuviškojo XIX a. Skargos, metodą!), priartina prie skaitytojo patį vaizduojamą Kazimiero asmenį.

Nors „išrašytas iš kronikų“, Skargos sukurtas naratyvas yra visai kito pobūdžio nei tie istoriniai tekstai (gal išskyrus, kaip minėta, į naratyvą įterpiamas kalbas ir posakius – nuo Antikos istoriografijoje žinomą literatūrinę priemonę). Mat visų pirma krenta į akis, kad Skarga iš esmės nepateikia jokių chronologinių nuorodų nuo karalaičio vaikystės iki jo gyvenimo paskutinio tarpsnio – vilnietiškojo, kuris šioje biografijoje susietas su artėjančia mirtimi. Aiškiau nedatuotas pretenzijų į Vengrijos sostą epizodas. Hagiografo tekstą sudaro dorybių naratyvas: atskleidžiama visų pirma išmintis, gilus maldingumas, kūno skaistumas iki mirties, derėjęs su asketišku marinimusi, kalbos santūrumu, taip pat dorybes iliustruojantys pavyzdžiai, gailestingumo darbai. Bet apskritai kalbama pamokslo intonacija, dažnai skamba Šventojo Rašto citatos, o Skargos pasakojimas, tiesiogiai susijęs su šventojo karalaičio gyvenimo faktografija, yra itin taupus.

Naujų faktų, tiesa, jau ne iš paties šv. Kazimiero biografijos, bet siejančių šventąjį su gyvenamuoju metu ir jo aktualijomis, Skarga priduria tik biografijos pabaigoje. Autorius pamini, Ferrerio pavyzdžiu, tik du stebuklus: prikeltą mergaitę⁵⁴ ir stebuklą prie Polocko, kai „saviesiems lenkams ir lietuviams“ (toliau sakoma „lietuvių kariuomenei“) šv. Kazimieras pasirodė baltai apsirengęs ir suteikė pagalbą. Ir kiti faktai biografijos pabaigoje susiję jau ne su pačiu šventuoju, bet su jo kulto istorija, kanonizacija, dangiškąja pagalba. Kaip yra rašoma ir kanonizacinėje popiežiaus brevėje ir tuo metu buvo plačiai

⁵⁴ Skargos, kuris išskyrė šį stebuklą iš daugelio kitų, įtaką galime įžvelgti tame, kad vėliau ši scena buvo pasirinkta kaip vienas iš dviejų su šventuoju susijusių stebuklų, pavaizduotų XVII a. pab. Šv. Kazimiero koplyčios freskose. Nors šį stebuklą išskyrė, aprašydamas jį patį pirmąjį, dar Svencickis.

pripažįstama, Skarga teigia, jog kanonizaciją įvykusi dar 1521 m., o popiežius Klemensas VIII ją tik „išgarsinęs“. Padėkos duoklė dėl galėjusių įvykti kanonizacinių iškilnių – iškilmingai įneštos Vilniun šventojo vėliavos – atiduodama su šv. Kazimieru besigiminiavusios karališkosios poros – Zigmanto Vazos ir Konstancijos Habsburgaitės – nuopelnams bei Vilniaus vyskupui Benediktui Vainai, kuris įnešant vėliavą kartu su Lietuvos didikais „didį stebuklą patyrė“.

Dar kartą norisi pabrėžti prasminį akcentą, pastebimą ir kitų tyrėjų, kuris nėra toks ryškus ankstesnių autorių rašytuose šv. Kazimiero gyvenimuose: Skarga pabrėžia kiek kitokį šventojo gyvenimo aspektą, ypač palyginti su pirmojo gyvenimo autoriumi Ferreriu. Pabrėždamas skaistumą, pamaldumą, nusizeminimą, šias dorybes Skarga iškelia pirmiausia kaip „nekruvinojo kankinio“ nuopelnus (net parašėje matome tos vietos turinį atspindintį įrašą „Nekruvinoji kankinystė“⁵⁵). Mirtis narsiai pasirinkus teisingo kelią ir skaistumą jį sulygina su pirmųjų amžių kankiniais, dėl tikėjimo aukojusiais gyvybę: „Taip tas nekruvinasis kankinys savo kruviniesiems draugams prilygo“ („Tak ten niekrwawy męczennik równym się stał krwawym towarzyszom swoim“)⁵⁶. Šitaip dar paryškinamas Skargos koncepciją vienijantis dėmuo – kontrastas tarp aukštos jo padėties ir pasirinkto asketiško gyvenimo kelio: Kazimieras buvęs visų pirma žmogus, o tik po to karalaitis (čia Skarga parašėje pateikia nuorodą: Išm 7). Toks kontrastas atitiko ir Baroko epochos bendrąsias literatūrinės, ir vaizduojamųjų menų tendencijas, tiko jis ir kaip įsimenantis akcentas pateikiant naujo šventojo portretą *Šventųjų gyvenimų* adresatui – ne tik aukščiausiojo išsilavinimo elitui, bet kuo plačiausiems Lenkijos ir Lietuvos visuomenės sluoksniams.

Jau Paulius Rabikauskas yra pastebėjęs, kad kartais šv. Kazimiero atvaizduose matoma palmės šakelė yra kankinystės simbolis (pvz., Krošnos bažnyčios paveiksle ir skulptūroje). Tam galėjo turėti įtakos šio Skargos akcento vėlesnė recepcija⁵⁷. Kita vertus, kaip užsiminėme, „nekruvinosios kankinystės“ įžvalga nėra koks Skargos išradimas, inovacija – ir pirmojo biografo Ferrerio ji yra akivaizdžiai sureikšminama. Kaip teisingai teigia Sigita Maslauskaitė,

⁵⁵ Piotr Skarga, *Zywoty Świątych*, p. 1161. (*Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 184–185, tačiau šiame leidinyje Skargos marginalijos neatsispindi.)

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Sigita Maslauskaitė, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, p. 202.

„Ferreris jo [šv. Kazimiero] pasirinkimą „Geriau mirti negu susitepti“ iškart suprato kaip mirtį už Kristų“, o „Grigalius Svencickis pabrėžė, kad šv. Kazimieras „norėjo pakilti į dangų su nekaltumu pelnyta palmės šakele“⁵⁸. Skarga šią mintį tik labiau už kitus išryškina. Ji reikšmingiau iškyla gal ir todėl, kad Skargos kūrinyje dėl autoriaus sąmoningo pasirinkimo kitos karalaičio dorybės tokio dėmesio nesulaukia.

Įdomu, kad Skargos kuriamam įvaizdžiui netiko mums brangus gana išsamus jaunojo karalaičio taurios, prakilnios išvaizdos, gražaus veido aprašymas⁵⁹, kurį pagal liudininkų pasakojimus ir turbūt žvelgdamas į šiandien neišlikusį portretą pateikė pirmasis hagiografas Ferreris⁶⁰. Savaip tą aprašymą atpasakojo ir Svencickis⁶¹. Skargos kūrinyje šis įprasto hagiografinėms biografijoms dėmuo redukuotas iki trumpos formulės, kurią istoriškai pagrįsta galime laikyti tik kalbėdami apie karalaičio gyvenimo pabaigą: „Dailaus stoto ir karališko veido buvo, bet silpnos sveikatos.“ Neabejotina, kad ji prisidėjo prie paliepusio šventojo įvaizdžio vėlesniais laikais. Tačiau ši formuluotė Skargai pasitarnavo tolesniame pasakojime išryškinant krikščioniškai herojišką princo

⁵⁸ Eadem, *ibid.*; Eadem, *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 63–63, 137.

⁵⁹ Nors Skarga greta esančiame Šv. Stanislovo Kostkos gyvenime šio jaunuolio išvaizdos aprašymui skirta nemažai atidaus dėmesio, jos apibūdinimą, kaip įprasta, pateikia po šventos mirties aprašymo.

⁶⁰ „Pamaldusis jaunuolis ir Dievo tarnas Kazimieras buvo vidutinio sudėjimo, turėjo žebenškšties spalvos ar beveik juodus plaukus, buvo beveik juodų akių, tiesios, švelniai rausvos nosies, taisyklingo, dailaus ir oraus veido, – iš pačios išvaizdos buvo galima spręsti apie tai, koks buvo viduje. Iš tiesų gražus iš išorės, bet daug gražesnis šventu pamaldumu, nes jį puošė angeliškas būdas, o karališkosios širdies niekad nepalietė niekas bjauru, niekas gėdinga, niekas nepadoru.“ *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 64–65.

⁶¹ Svencickis kūno grožį pabrėžia dar labiau už Ferrerį, daro tai keliose vietose: „Jis iš prigimties pasižymėjo retais dvasiniais sugebėjimais, nepaprastu kūno grožiu, skaisčiais ir mielais įpročiais be išdidumo“; „Išauklėtas, be abejo, lepinančioje prabangoje, turtingas ir visko pertekęs karalaitis, puikiausios išvaizdos bei kūno sudėjimo jaunikaitis, apsuptas per kraštus besiliejančios ištaigos ir jaunatviško palaidumo, buvo susivaldantis [...]“; „Švenčiausiasis jaunuolis ir kilmingasis karalaitis buvo vidutinio ūgio, turėjo beveik juodus plaukus, buvo proporcingos nosies, saikingai rausvos [odos spalvos], gražaus ir patrauklaus veido, taurios ir rodančios visokeriopą santūrumą eisenos, o visų pirma buvo malonaus ir švelnaus būdo ir aiškiai buvo matoma, kad veido išraiška, žvilgsnis ir visa kūno laikysena bei išvaizda išreiškia vidinę dvasios būseną“. *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 129–128, 138–139.

laikyseną Vilniuje užklupusios ligos metu kaip pagrindinį šventumo įrodymą. Mat toliau šioje svarbioje vietoje, biografijos pabaigoje, jau pereinama prie gyvenimo pabaigos ir šventos mirties aprašymo. Būdinga, kad čia tiesiogine kalba pateikiamas dar vienas Skargos sukurtas šventojo monologas – atsakas gydytojams, siūlantiems gelbėti gyvybę atsisakant skaistumo. Jame apeliuojama į pirmųjų amžių kankinių pavyzdį⁶². Kankinių paminėjimas yra Skargos inovacija, nes ankstesnių hagiografų šios karalaičio mintys perteikiamos trumpiau ir netiesiogine kalba, tiesiai apie kankinius neužsimenant.

Taigi nuo ligi tol ezistavusios tradicijos, kurią, jeigu akiratin įtrauksime Vilniuje rašytą italo Ferrerio kūrinį, sąlygiškai galėtume pavadinti lietuviškąja, Skargos hagiografinis tekstas skiriasi panaudotais papildomais istoriografinių šaltinių duomenimis (tačiau neužmirština, kad istorikų veikalais papildomai rėmėsi ir Svencickis!), eliminuojami lietuviškieji genealogijos bei biografijos elementai, pateikiama slaviškoji vardo etimologija. Ir kitos biografijos vietos skaitytojui šv. Kazimierą pristato kaip sarmatų/lenkų karalystės valdovų giminės atstovą ar, tipologiškai, – tiesiog kaip valdovą (tiesa, valdžios netroškusį ir nevaldžiusį), tinkantį į gretą su kitų Europos valstybių globėjais, ypač su valdžios atsisakiusiais šventaisiais-valdovais. O tokio šventojo portreto skiriamieji bruožai, šventumo „turinys“ Skargos versijoje papildomas nekruvinojo kankinio nuopelnų akcentu bei motyvacija, kuri jo pavyzdį darė aktualų ne tik aukštuomenei, bet artino prie paprasto žmogaus. Turbūt galima teigti, kad apskritai nesumenko ir šv. Kazimiero kaip valstybės globėjo ir dangiško gynėjo funkcija, bet kadangi „savų“ šventųjų Lenkijos globėjų būrį jis tik papildė, ši funkcija (Lietuvai susijusi dar ir su balto raitelio vaizdiniu bei valstybiniu herbu) vėliau, ypač karų su Maskva kontekste, buvo aktualesnė ir ryškesnė lietuviškoje hagiografinėje tradicijoje. Juk ir pabaigos akcentą, paskutinį biografijos sakinį, galime sieti su 1610 m. karo veiksmais prieš Maskvą, ypač ties

⁶² „Kai toje negalėje gydytojai, savo pasitarimais ir išmintimi jos priešasčių ieškodami, sveikatą jam žadėjo, jei jis skaistumo atsisakytų, ne tik mergelišką skaistumą bei mergaitišką širdį, bet ir kankiniškumą parodė, gydytojus triuškindamas ir sakydamas: „Niekada taip nepasielgsiu, kad dėl laikinosios sveikatos Viešpatį Dievą užrūstinti, jo įsakymams nusižengti ir jo malonę prarasti galėčiau. Kas gi nusvėrė kankiniams dangiškąjį vainiką, kai aikštėje jiems buvo sakoma: „Arba nuo Kristaus atsimeskite, arba sveikatą atiduokite“? Nusidėti ir Dievą papiktinti bijodami, jie numirti ir sveikatą prarasti buvo linkę.“ – *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 185.

Smolensku, kurie itin aktualūs bei artimi buvo ir Skargai, tuo metu gyvenusiam Vilniuje⁶³. Skargai svarbūs buvo ir karalaičio kaip kovotojo už vieningą Bažnyčią gyvenimo momentai. Kita vertus, galbūt telkdamas dėmesį į Kazimierą kaip sarmatiškosios Tėvynės šventąjį, Lenkijos karalaitį, jo gyvenimo aprašyme Skarga nutylėjo kitą Dlugošo labai detaliai vaizduojamą jo gyvenimo tarpsnį, šiuokart nesusijusį su Lietuva, – žygį į Vengriją.

Didelėje kūrinio dalyje, ypač kur kalbama tiesiai apie šventąjį karalaitį, Skarga daugiau ar mažiau artimai naudojasi (bet ne seka) Svencickio-Volodkevičiaus tekstu (nors nei Vilniaus kanauninko, nusipelnusio kanonizacijos reikalui, nei pirmosios biografijos autoriaus Ferrerio, o ir istorinių šaltinių, nepamini). Kūrinio savitumą galima išvelgti ne tik aptartose turinio naujovėse. Į šventųjų gyvenimų rinkinį įtraukęs ir šv. Kazimiero biografiją, Skarga ne tik užpildė spragą pateikdamas žinias apie Lietuvos ir Lenkijos šventojo gyvenimą, ne tik iškėlė pamokomą jo pavyzdį ir kulto reikšmę Respublikos katalikams. Jis sukūrė originalų aprašymą, su savita koncepcija, atitikusia platesnį šventųjų gyvenimų rinkinio užmojį, potridentines tendencijas ir siekį į šventųjų būrį įtraukti kuo daugiau tėvynainių. Šiame ganėtinai originaliame kūrinyje atsispindi didaktinis autoriaus polėkis, savo stilių išstobulinusio pamokslininko talentas, o barokišką polinkį į vaizdingumą, emociingumą lydi jėzuitų išsilavinimo ir naujosios hagiografijos⁶⁴ bei istoriografinės tradicijos išmanymo išugdytas tikslumo, faktų patikimumo siekis.

Praėjus 8 metams po šv. Kazimiero kanonizacijos ir plintant kultui, paskutinį Skargos rengtą šventųjų gyvenimų rinkinio leidimą papildyti šio tėvynės šventojo gyvenimo aprašymu buvo tam tikra būtinybė. Skarga spėjo tai padaryti.

Skargos šv. Kazimiero gyvenimas yra ne laisvas vertimas, sekimas ar kompiliacija, bet pakankamai originalus veikalas. Buvo remtasi ne tik egzistavusia hagiografija, bet ir istoriniais veikalais, pateikiant vieną kitą naują faktą bei savą koncepciją. *Gyvenimas* atitiko viso šventųjų gyvenimo rinkinio sumanymą:

⁶³ Šv. Kazimiero biografija baigiama tokiais žodžiais: „ir dabar per tuos karus su Maskva, su nuo šv. Bažnyčios atskilusiais žmonėmis, jis tikrai pagelbės, kaip ir anksčiau, idant anie, katalikiškos karalystės nesugriovę, patys į tikėjimo vienybę atsiverstų ir kartu su mumis viena širdimi šlovintų Trejybėje vieną Dievą, kurio viešpatystė ir karalystė tęsiasi per amžių amžius. Amen.“ – *Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, p. 188–189.

⁶⁴ Plg. Andrea Ceccherelli, *op. cit.*, p. 38, 50–51.

originaliūs Skargos koncepcijos ir adaptacijos rinkinio paskirčiai dalimi reikia laikyti ir Skargos nepanaudotus jau egzistavusios hagiografijos – Ferrerio bei ankstyvosios lietuviškosios hagiografijos – elementus, net kai kuriuos žinomus karaliačio gyvenimo faktus, taip pat nutylėtas lietuviškąsias sąsajas.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- [OVERRADT PETER,] Šv. Kazimieras, vario raižinys, in: *Icones et miracula sanctorum Poloniae, Coloniae: Peter Overradt excudit, 1605–1606.* (Žr. MASLAUSKAITĖ SIGITA, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, p. 87–90.)
- Šv. Vaclovas, šv. Vaitiekus, šv. Kazimieras, šv. Stanislovas, šv. Florijonas, vario raižinys, in: *Missae propriae patronum et festorum Regni Poloniae [...]*, Cracoviae: in officina typographica Andreae Petricovij, Anno Domini MDCVI (1606), antraštinis puslapis. (Aprašas tikslintas pagal: Estr., t. 22, p. 424–425. Žr. MASLAUSKAITĖ SIGITA, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, 2010, p. 85.)
- [BILDZIUKEVIČIUS JERONIMAS,] *Divi Tutelariorum Patrii Casimiri Insigne Virtutum Hieroglyphicis Emblematum figuris adumbratum Serenissimae Poloniarum Reginae Constantiae ab Hieronymo Bildziukiewicz Philosophiae in Alma Academia Vilnensi auditore devota observantia humiliter oblatum*, [Vilnae,] MDCX. (Emblemų publikaciją ir vertimą į lietuvių kalbą žr. MASLAUSKAITĖ SIGITA, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, p. 108–119, 265–272.)
- „Breve elogium P. Petri Scargae“, in: *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566-1610*, podług autografów wydał i objaśnił ks. Jan Sygański T. J., Kraków: Nakładem wydawnictw Towarzystwa Jezusowego, 1912, p. 292–294.
- Casimiriana: fontes vitae et cultus S. Casimiri = Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2003.
- Casimiriana II: vitae antiquiores S. Casimiri = Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“*, sudarė, vertė, įvadą parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004.
- [FERRERI ZACCARIA,] *Vita Beati Casimiri Confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi a Reuerendissimo patre d[omi]no Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardien[si] in Polonia[m] et Lituania[m] legato apostolico ex fide dignorum testium depositionibus scripta*, [Cracoviae(?), 1521].
- [GROCHOWSKI STANISŁAW,] *Rytmu łacińskie dziwne sztuczne y nabozenstwem swym a starodawnością dosyć wdzięczne, uczynione niekiedy od Królewica Polskiego Kazimierza S. y przy ciele iego w Wilnie znalezione, ktorých on w każdy dzień (iako znać z samego początku y w Busku od dawnych lat tychże rytmow exemplarz w kościele zawieszony, tytułem swoim tego poświadcza) za modlitwę używał.* Z obudwu pomienionych exemplarzów poprawne y iako mogło byđz nawłaśniewy takimże rytmem polskim wyrażone y na trzy części dla śpiewania rozdzielone. Przydane są Hymny z Godzinek (które zowiem Officium) o teyże Pannie Naświętszėj. Przekładania X. Stanisława Grochowskiego. Wszystkie te rytmy, które tu są, z notami nowemi i tabulaturą na lutnią

- Diomedesa Katona, W Krakowie: Bazyli Skalski drukował R. P. 1607. (Aprašyta pagal Estr., t. 17, p. 374. Publikacija internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/42796,0389.htm>)
- [GROCHOWSKI STANISŁAW,] *Rhythmy o zacności, dobrodzieystwach y pobożnym wzywaniu Rodzicielki Boskiej Dziewice Mariey. Dawnym y stucznym wierszem Łacińskim spisane, a teraz nowo takowym polskim wyrażone*. Wydane za staraniem X. Hieronima Powodowskiego. W Krakowie: w druk. Jakoba Siebeneychera, Roku pańskiego 1598. (Su natomis. Veikalas – tai giesmė *Omni die dic Mariae* su lygiagrečiu vertimu į lenkų kalbą.) (Aprašyta pagal: Estr., t. 17, p. 373. Publikacija internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/42796,0388.html>)
- KOJALAVIČIUS ALBERTAS, VIJŪKAS, „Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje“, in: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės: 2 dalis*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 8–275.
- [KOJALAVIČIUS ALBERTAS, VIJŪKAS,] *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium*. Collecta ab Alberto Wiuuk Koialowicz Societ[atis] Iesu, S[acrae] Theol[ogiae] Doct[ore] Almae Uniuersitatis Vilnensis Procellario, et Ordinario S[acrae] Theol[ogiae] Professore, Vilnae: Typis Academicis, Anno Domini M. DC. L.
- [KRAIKOVSKIS JONAS,] *Epos de S. Casimiro Iagellonide Poloniae ac Lituaniae principe et patrono: quo tempore sacrum eius labarum a Clemen. Oct. Pont. Max. allatum Vilna triumphali pompa excepit*, scriptum per Ioannem Kraykowski Eloquen. in Academia Vilnen. S. I. Studiosum Parthenicum, Anno MeDiatorIs CrIstI [1604].
- [PIATTI GIROLAMO,] *Hieronimi Plati ex Societate Iesu De bono status religiosi libri tres*, Romae: apud Iacobum Tornerium / excudebat Franciscus Zannettus, 1589.
- [PIATTI GIROLAMO,] *Hieronimi Plati ex Societate Iesu De bono status religiosi libri III*, Augustae Trevirorum, excudebat Henricus Bock, Anno MDCI.
- [SKARGA PIOTR,] *Zywoty Świętych Stárého i nowego zakonu. Na każdy dzień przez cały rok, wybrane z poważnych pisarzyow y doktorów kościelnych, których imiona wyzszej są położone. Do których przydane są niektóre duchowne Obroki y nauki przeciw kacerstwom dzisieyszym, tam gdzie się żywot ktorego Doktora stárożytnego położył. Ktemu kazania krótkie na ty święta, które pewny dzień w miesiącu mają, przez Księdza Piotrá Skargę Societatis Jesu przebrane, uczynione y w ięzyk polski przełożone*, W Wilnie: Z drukarni Jo. Książęcy miłości Pa. Mikołaiia Chryzstofa Radziwiłłá, Márszałka W. Kxię. Lit. etc. Roku 1579.
- [SKARGA PIOTR,] *Zywoty Świętych Stárého i nowego zakonu, ná káždy dzień przez cały rok: wybrane z poważnych Pisárzow y Doktorów Kościelnych, których imioná niżej są położone. Do których przydane są niektóre duchowne Obroki y náuki przeciw kácerstwom dzisieyszym, tám gdzie się żywot ktorego Doktorá stárożytnego położył. K temu kázania krótkie na ty świętá, które pewny dzień w Mieśiącu máją. Przez X. Piotra Skargę Societatis Jesu przebráne, uczynione y w ięzyk Polski przełożone, y teraz znowu od niego po siódmy raz do druku podane przeyrzáne, y z Roznemi dzieymi Kościelnymi Baroniusza porownane, z przydatkiem niektórych żywotow na końcu, [...] W Krakowie: W Drukárni Andrzeiá Piotrkowczyká Typográphá J. K. M., Roku Panskiego 1610, p. 1158–1162. (Šio leidimo pavadinimas perteikiamas pagal: Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków:*

Polska Akademia Umiejętności, 1930, t. 28, p. 161–164. Publikacja internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/45546,0177.html>.)

[SKARGA PIOTR,] *Zywoty świętych Starego y Nowego Zakonu na kazdy dzien przez cały rok, wybrane z powaznych pisarzow i doktorow koscielnych. Do ktorych przydane są niektore duchowne obroki y nauki przeciwko kacerstwom, przy tym kazania krotkie na te święta, ktore pewny dzien w miesiącu maią przez X. Piotra Skargę Societatis Jesu zebrane, na język polski przełożone, y zażycia Autora dziewięć razy; a po zeyściu Jego powtórnie przerukowane*, W Wilnie: W Drukarni Królewskiej przy Akademii, 1780, p. 139–142. (Publikacja internete: <http://polona.pl/item/125025/84/>)

[SKARGA PIOTR,] *Żywoty świętych Starego y Nowego Zakonu [...]*, Petersburg: Nakład i druk Bolesława Maurycego Wolffa, 1862, t. 1. (Publikacja internete: http://books.google.lt/books?id=1ttbAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summ ary_r&cad=o#v=onepage&q&f=false)

[ŠIMKEVIČIUS MYKOLAS,] *Triumphalia, seu enarratio triumphi S. Casimiro, eius apotheoisi a Clemente VIII. pont[ifice] Max[imo] approbata, Vilnae a Catholicis Lituaniae Ordinibus pie perque honorifice agitati 10. Maij, Anno MeDIatorIs ChrIstI [i. e. 1604], Illustrisimo ac Magnifico Domino, D. Stanislao Dzialynsky, Castellano Elbing[ensi] [...] beneuole inscripta. Per Michaellem Szimkievvic, Philosophiae in Brunsbergen[si] S. I. collegio studioso [...]*, Brunsbergae: Imprimebat Georgius Schönfels, 1604. (20 p., 4°).

Theatrum S. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula, et illustris pompa in solemnitate eiusdem apotheoiseos instauratione, Vilnae Lituaniae Metropoli, V. Id. Maij, Anno D[omi]ni M. DC. IV. instituta graphice proponuntur. In memoria aeterna erit iustus. Psal: CXI. Editum ibidem, eodem anno, operis Typographicis Academiae Societatis Iesu.

*Zywot przechwalebneho Wyznawce Świętego Kazimierza Krolewica Polskiego y Xiążęcia Litewskiego z Łaćińskiego ná Polski język Przez Mátteuśá Chrysostoma Wołtkiewiczá przełożony. Przydáne ktemu Modlitwy nabożne y Hymny do S. Kázimierzá. W Wilnie Roku 1606. (Aprażyta pagal: Jan Okoń, „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie” o św. Kazimierzu Jagiellończyku... (na tropach druku i egzemplarza)”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, t. XI (2013), p. 56. Publikacja internete: <http://sbsp.up.krakow.pl/article/view/1359/pdf>.*

CECCHERELLI ANDREA, *Od Suriusa do Skargi. Studium porównawcze o „Żywotach świętych”*, Izabelin: Świat Literacki, 2003.

ČIURINSKAS MINTAUTAS, *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

DZIECHCIŃSKA HANNA, *Biografistyka staropolska w latach 1476–162: Kierunki i odmiany*, (*Studia staropolskie*, t. 32), Wrocław [ir kt.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, 1971.

ESTREICHER KAROL, *Bibliografia polska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1899, t. 17, p. 373–374.

ESTREICHER KAROL, *Bibliografia polska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1930, t. 28, p. 161–165. Publikacja internete: <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/indeks/45546,0174.html>.

- ESTREICHER KAROL, *Bibliografia polska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1939, t. 33, p. 288.
- GRÉGOIRE RÉGINALD, *Manuale di agiologia: Introduzione alla letteratura agiografica*, Fabriano: Monastero San Silvestro Abate, 1987.
- GRZEBIEŃ LUDWIK, „Chronologia pobytu i działalności Piotra Skargi SJ w Wilnie“, Źr. śj *SLL* tomą, p. 15–41.
- JOGĖLA VYTAUTAS, ELMANTAS MEILUS, VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS, *Lukiškės: nuo priemiesčio iki centro (XV a. – XX a. pradžia)*, Vilnius: Dienmedžio leidykla, 2008, p. 25–45.
- MASLAUSKAITĖ SIGITA, *Šventojo Kazimiero atvaizdo istorija XVI–XVIII a.*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2010.
- OKOŃ JAN, „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie” o św. Kazimierzu Jagiellończyku... (na tropach druku i egzemplarza)”, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, t. XI (2013), p. 44–60. Publikacja internete: <http://sbsp.up.krakow.pl/article/view/1359/pdf>.
- PAKNYS MINDAUGAS, „Šv. Kazimiero koplyčios karalių skulptūros: ką apie jas žinome?“, in: *Karališkasis dėmuo LDK kultūroje*, (*Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 65–66), Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 153–175.
- RABIKAUSKAS PAULIUS, „Vilniaus akademijos–universiteto rektoriai (1579–1773)“, in: Idem, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002.
- TAZBIR JANUSZ, „Skarga Piotr“, *Polski słownik biograficzny*, Warszawa–Kraków: Instytut historii im. Tadeusza Manteuffla, 1997, t. XXXVIII, p. 36.
- TAZBIR JANUSZ, *Piotr Skarga. Szermierz kontrreformacji*, Warszawa: Wiedza powszechna, 1983.
- VAIŠVILAITĖ IRENA, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, in: *Šventieji vyrai, šventosios moterys: Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, sudarė Mindaugas Paknys, Vilnius: Aidai, 2005, p. 103–146.

Piotr Skarga's *Zywoť Świętego Kazimierza królewica polskiego* (1610) and the Lithuanian Hagiographic Tradition of that Time

Summary

Piotr Skarga SJ (1536–1612) expanded his famous collection *Żywoty świętych* (*Lives of the Saints*) with *Zywoť świętego Kazimierza królewica polskiego wyjęty z kronik polskich* (*The Life of Saint Casimir, the Polish Prince, Taken from Polish Chronicles*) in as late as 1610, in the last edition of this popular hagiographic collection that appeared during Skarga's lifetime. More than thirty years separated this edition from the first one which was published in Vilnius in 1579. In the book, the life of St Casimir appears not in the place where it should be according to the sequence of liturgical feasts (4 March), but in the Appendix (*Przydatek*) at the end, which the author continued to supplement and amend from the very first edition of the book. The paper discusses the circumstances and possible reasons for such a belated writing of the biography of St Casimir. When writing about the recently beatified prince Casimir, Skarga used sources entirely different from those he resorted to while preparing the first edition of the collection of the lives of the Saints of the Universal Church.

In the case under discussion, Skarga's hagiographical and other sources are actually known. A comparison with the texts from those sources, particularly with the work of Gregorius Swiecicki (Svviencicky, Święcicius; Grigalius Svencickis; Grzegorz Świącicki, 1604), and the information contained in them makes it possible to observe that Skarga did not choose the easiest path of compilation, or following, or free translation of the text. Analysis reveals the originality and distinctive conception of this biography. Unused elements of hagiography that had existed before him – that of Zaccaria Ferreri and the early Lithuanian hagiography, as well as the suppression of some known facts from the prince's life should be considered as part of Skarga's original conception and a manifestation of the adaptation for the purpose of the whole collection. Skarga eliminated features of minor locality and facts which did not comply with the idea of the whole collection of the lives of the Saints of the Universal Church. In the case discussed, many of such facts are related to Lithuania. He puts the prince alongside other holy rulers known from history, and introduces him as a representative of the ruling family of the Sarmatian/Polish Kingdom. In Skarga's version, the characteristics of St Casimir's holiness are expanded by the emphasis on the merits of his bloodless martyrdom. In the paper, focus is also laid on some other elements of the content which differ from the existing Lithuanian hagiographical tradition of St Casimir, and attempts are made to reveal the causes of the differences.